

Rolstoeldansen met extra sensoriële prikkels als aangename dagbesteding bij personen met een verstandelijke beperking

Tinne Nelen

bachelor ergotherapie
academiejaar 2009 - 2010

Externe promotor :
Lut Reymer & Katrien Bruers
Interne promotor :
Kathleen Op De Beeck

Abstract

Titel

Rolstoeldansen met extra sensoriele prikkels als aangename dagbesteding bij personen met een verstandelijke beperking.

Auteur

Tinne Nelen

Opleiding

Artesis hogeschool Antwerpen,

Departement gezondheidszorg, opleiding ergotherapie

Van Aertselaarstraat 31, 2170 Merksem

Externe promotor

Lut Reymer & Katrien Bruers. Ergotherapeuten te DVC Zevenbergen

Interne promotor

Kathleen Op De Beeck. Praktijklector Artesis hogeschool Antwerpen

Samenvatting

In dit eindwerk formuleer ik een antwoord op volgende onderzoeksvragen: "Hoe kan rolstoeldansen nog meer afgestemd worden op de vraag van een specifieke bewoner met een dominante lichaamsgebonden of associatieve ervaringsordening?" en "Heeft rolstoeldansen met aanbieder van extra sensoriele prikkels een positief effect op het welbevinden van personen met een dominante lichaamsgebonden of associatieve ervaringsordening?" In de theoretische inleiding van het eindwerk wordt de doelgroep beschreven aan de hand van de visie van Timmers-Huigens en werden de voorwaarden opgenomen waaraan een begeleider en een activiteit moeten voldoen bij personen met een ernstig of diep verstandelijke beperking. Verder staat beschreven wat rolstoeldansen in DVC Zevenbergen inhoudt, wat de rol van de ergotherapeut en een andere begeleider voor het rolstoeldansen is en of het rolstoeldansen voldoet aan de voorwaarden waaraan een activiteit voor deze doelgroep moet voldoen. Om de onderzoeksvragen te beantwoorden werden de sessies rolstoeldansen in DVC Zevenbergen geobserveerd en vergeleken met een rustmoment. Om dit gestructureerd te doen werd gewerkt met een lijst om de gedragingen van de bewoners te inventariseren en met een videoanalyse op basis van de cursus: "Communicatie met zeer ernstig verstandelijk gehandicapte mensen". (Roemer & van Dam) De inventarisatielijst zorgt voor een algemeen beeld van de bewoner en zijn gedragingen zodat observaties meer gericht gebeuren. De video-opnames hebben als doel dat observaties grondiger gebeuren. De resultaten van dit onderzoek worden weergegeven op basis van de videoanalyse. Er werd besloten dat het positief effect op het welbevinden zeer persoonsgebonden is. Elke bewoner heeft nood aan een eigen begeleidingswijze en vindt andere prikkels leuk. Misschien mede doordat de groep participanten vraaggestuurd samengesteld is, zijn de reacties van de deelnemende bewoners vaak overwegend positief. De sensorische prikkels helpen om een rolstoeldans specifiek af te stellen voor deze doelgroep. Door de extra prikkels is het mogelijk om individueel te variëren naar de behoeften van de bewoner. Zij zorgen voor meer sfeer waardoor de bewoners alert blijven. Het is belangrijk een goed evenwicht te vinden tussen de aangeboden prikkels. Te veel zou immers overweldigend worden. De combinatie van een gedragslijst die op het moment van de activiteit zelf ingevuld wordt en het multidisciplinair bespreken van een videofragment van die activiteit is een arbeidsintensieve maar degelijke wijze om een activiteit goed af te stemmen op een persoon met een dominante lichaamsgebonden of associatieve ervaringsordening.

Trefwoorden

Ernstig verstandelijke beperking, rolstoeldansen, zintuigelijke prikkels, emancipatorisch werken, dagbesteding.

Woord vooraf

Door het schrijven van dit eindwerk hoop ik het diploma Bachelor in de ergotherapie te behalen. Het tot stand brengen van dit eindwerk was onmogelijk geweest zonder de hulp van een aantal mensen. Ik zou hen daarom graag willen bedanken.

Als eerste wil ik mijn externe promotors Katrien Bruers en Lut Reymer bedanken voor de fantastische stage die er voor zorgde dat de praktische uitwerking van mijn eindwerk mogelijk was. Door hun onvoorwaardelijke steun, positieve instelling, kennis en het vele verbeterwerk is dit eindwerk positief geëvolueerd tot de vorm die het nu heeft. Ook wil ik hen bedanken voor hun enthousiasme, engagement en hun bekwame omgang met personen met een verstandelijke beperking. Ik heb genoten en geleerd van alle ervaringen die ik opdeed en heb mede door hun enthousiasme gezien waarom deze doelgroep zo fantastisch is.

Ook wil ik graag mijn interne promotor Kathleen Op De Beeck bedanken. Zonder haar opmerkingen, aanvullingen en lichte druk om te werken, was dit eindwerk niet af geraakt. Ook wil ik haar bedanken voor het snelle verbeterwerk tijdens de vakantie en op andere momenten.

DVC Zevenbergen wil ik bedanken om mij de kans te geven het eindwerk uit te werken. Ook de andere ergotherapeuten en de opvoeders op de leefgroep wil ik bedanken voor hun informatie, hulp en interesse in dit eindwerk.

De bewoners van DVC Zevenbergen wil ik bedanken om mijn stage aangenaam en boeiend te maken. Door hun heel eigen uitingen van plezier en betrokkenheid bleef de motivatie voor het uitwerken van dit eindwerk bestaan.

Als laatste wil ik Tonny Nelen, Charlotte Royemans en Tamara Vanhumbeeck bedanken voor hun steun tijdens het laatste schooljaar. Ook hun verbeterwerk en raad heeft mij geholpen.

Het schrijven van dit werk vergde heel wat tijd en moeite, maar tegelijk was het een heel verrijkende ervaring.

Inhoud

Inleiding		5
1	Onderzoeksvraag	5
2	Indeling volgens Timmers-Huigens	6
2.1	Lichaamsgebonden ervaringsordening	6
2.1.1	Gedrag	6
2.1.2	Het levensverhaal	6
2.1.3	Communicatie	6
2.1.4	Contactname	6
2.2	Associatieve ervaringsordening	7
2.2.1	Gedrag	7
2.2.2	Het levensverhaal	7
2.2.3	Communicatie	7
2.2.4	Contactname	7
3	Activiteiten met personen met een diep verstandelijke beperking	8
3.1	Voorwaarden waaraan een specifieke activiteit moet voldoen	8
3.2	Voorwaarden waaraan de begeleider moet voldoen	8
4	DVC Zevenbergen	9
4.1	Voorstelling Zevenbergen	9
4.1.1	Doelen ergotherapie:	9
4.1.2	Methodiek:	9
4.2	Emancipatorisch werken	10
5	Rolstoeldansen binnen DVC Zevenbergen	10
5.1	Aanbieden van extra sensorische prikkels	11
5.2	De rol van de ergotherapeut voor de activiteit rolstoeldansen	11
5.3	Rolstoeldansen als geschikte activiteit voor personen met een diep verstandelijke beperking	12
5.4	Voldoen de begeleiders aan de eisen voor het omgaan met een persoon met een verstandelijke beperking tijdens het rolstoeldansen	14

6	Vergelijking met gekende methodieken en therapieën	15
6.1	Danstherapie	15
6.2	Rolstoeldansen	15
6.3	Snoezelen	15
6.3.1	Doelstellingen snoezelen	16
6.3.2	Voorwaardenscheppende elementen	16
6.3.3	Aanspreken van de verschillende zintuigen:	18
6.4	Basale stimulatie	19
Methode		20
1	Literatuurstudie	20
2	Praktijk	21
2.1	Inventarisatie van gedragingen bewoners	21
2.2	Video-analyse	21
2.2.1	Cursus: Communicatie met zeer ernstig verstandelijke gehandicapte mensen	21
2.3	Uitgewerkte sessies rolstoeldansen	22
2.3.1	Korte omschrijving van de dansjes van DVC Zevenbergen	22
2.3.2	Zelfgemaakte dansjes	24
Resultaten		26
1	Evaluatie prikkels voor individuele bewoner	26
1.1	Meneer D.	26
1.1.1	Evaluatie video-analyse tijdens een rolstoeldansactiviteit	26
1.1.2	Evaluatie video-analyse tijdens een rustmoment	28
1.1.3	Besluit	29
1.2	Mevrouw S.	29
1.2.1	Evaluatie video-analyse tijdens een rolstoeldansactiviteit	29
1.2.2	Evaluatie video-analyse tijdens een rustmoment	34
1.2.3	Besluit	35
Discussie		36
1	Antwoord onderzoeksvraag	36
2	Discussiepunten eigen werk	37
Besluit		39
Bibliografie		40
Bijlagen		42

Inleiding

1 Onderzoeksvraag

Hoe kan rolstoeldansen nog meer afgestemd worden op de vraag van een specifieke bewoner met een dominante lichaamsgebonden of associatieve ervaringsordening?

Heeft rolstoeldansen met aanbieding van extra sensorische prikkels een positief effect op het welbevinden van personen met eendominante lichaamsgebonden of associatieve ervaringsordening?

In de doelgroep volwassenen met een verstandelijke beperking is weinig evidence-based materiaal om therapie op te baseren. Met dit eindwerk probeer ik een basis te vormen voor verder onderzoek. Voor deze doelgroep is evidence-based werken op vlak van welbevinden moeilijk. Om dit te kunnen onderzoeken is communicatie de meest aangewezen manier. Personen met een verstandelijke beperking hebben vaak heel subtiele manieren om te communiceren. Voor er aan een echt onderzoek gestart kan worden moet dus zeker de communicatiewijze van de persoon duidelijk in kaart worden gebracht. Om hieraan te voldoen gebruik ik in dit eindwerk twee instrumenten: een eigen samengestelde gedragsinventarisatielijst en een gestructureerde video-analyse.

Door middel van een eigen samengestelde inventarisatielijst worden de verschillende gedragingen van de bewoner weergegeven zodat deze tijdens de verschillende activiteiten gericht geobserveerd en juist geïnterpreteerd kunnen worden. Hierdoor hoop ik weer te geven dat rolstoeldansen met multisensorische prikkels een zinvolle en leuke variatie is op het normale dagpatroon van de bewoners. De lijst is ingevuld in samenwerking met een leefgroepbegeleider om een zo juist mogelijk beeld over de persoon te verkrijgen.

De videoanalyse op basis van de cursus: "Communicatie met zeer ernstig verstandelijke gehandicapte mensen" van M. Roemer en L van Dam wordt gebruikt om de reactie van de bewoner op de verschillende prikkels tijdens een sessie rolstoeldansen te registreren en te interpreteren.

Door beide instrumenten te hanteren, wil ik nagaan bij welke bewoner het welbevinden stijgt tijdens de activiteit. Ook wil ik nagaan welke prikkels als aangenaam of als onaangenaam ervaren worden door de specifieke bewoners. Niet enkel de prikkel op zich maar ook de wijze van aanbieden wordt in kaart gebracht. Omdat de personen uit de doelgroep onvoldoende kunnen verwoorden wat en hoe zij iets ervaren, werken we met observatiemethodes. Bij het toepassen van "Communicatie met zeer ernstig verstandelijke gehandicapte mensen" wordt normaal multidisciplinair overlegd. In dit eindwerk is dit niet gebeurd om praktische redenen. Ik heb deze methode toegepast samen met de externe promotors van dit eindwerk. Wel heb ik multidisciplinair overlegd bij het invullen van de observatielijsten, maar ook dit zeer beperkt.

Ik werkte mijn praktisch deel uit in dienstverleningscentrum Zevenbergen. Emancipatorisch werken staat hoog aangeschreven in hun visie. Door de dagbesteding zo persoonlijk mogelijk af te stemmen op de bewoner dragen we bij aan het emancipatorische gedachtegoed.

2 Indeling volgens Timmers-Huigens

(Timmers-Huigens, 2005)

De doelgroep van dit eindwerk zijn personen met een ernstig of diep verstandelijke beperking. De meeste van deze personen hebben een dominante lichaamsgebonden of associatieve ervaringsordening. Voor dit eindwerk heb ik 2 bewoners van DVC Zevenbergen geobserveerd, de ene met een dominante lichaamsgebonden ervaringsordening, de andere met een associatieve ervaringsordening.

Een ervaringsordening is de manier waarop een mens orde schept in de chaotische binnenstromende informatie over de werkelijkheid.

Een ervaringsordening wordt dominant wanneer op het niveau van deze ordening iets fout loopt. De andere ervaringsordeningen zijn dan nog wel aanwezig maar ze staan in dienst van de dominante ervaringsordening.

2.1 Lichaamsgebonden ervaringsordening

De lichaamsgebonden ervaringsordening staat in voor de informatie over de kwaliteit van het lichamelijk functioneren. Als het lichaam ongemak ervaart door ziekte of pijn, als het lichaam onveilig is (door een lage geheugenfunctie blijven alle activiteiten nieuw en ervaren zij geen stabiliteit), als het lichaam onbetrouwbaar is (een verlaagde prikkelverwerking,...) en als het lichaam van buiten af wordt bedreigd (te veel binnenkomende prikkels,...), zal deze ervaringsordening dominant worden.

2.1.1 Gedrag

Wanneer een persoon met een dominante lichaamsgebonden ervaringsordening contact zoekt, zal dat vaak lichamelijk contact zijn. Hij komt knuffelen, zoenen, slaan,... Ook brommen, huilen, lachen,... doen zij vaak. Hun gedrag is eerder stereotiep.

2.1.2 Het levensverhaal

Personen met een dominante lichaamsgebonden ervaringsordening leven van minuut tot minuut. Ze hebben geen besef van hun toekomst. Personen die dicht bij zijn worden gekend maar wanneer die uit het gezichtsveld verdwijnen worden zij niet meer gekend. Elk gevoel of nieuwe gebeurtenis is momentaan. Wel kan deze persoon de wekelijkse komst van zijn moeder en vader missen. De treurige stemming kunnen ze zelf echter niet linken aan het gemis van de ouders.

2.1.3 Communicatie

Personen met een dominante lichaamsgebonden ervaringsordening communiceren op het non-symbolisch niveau. Hun gevoelens moet je trachten af te lezen van hun lichaamstaal. Als begeleider moet je heel alert zijn op de gedragingen van de bewoner. Vormen van non symbolische communicatie zijn: gillen, lachen, brommen, lichaamshouding, fysiologische reacties, oogcontact mimiek, ...

2.1.4 Contactname

Contact wordt het best via de lichaamsgebonden ervaringsordening opgebouwd. Als contact niet lichamelijk ervaren kan worden, wordt er geen contact genomen. Als begeleider kan je dit contact bevorderen door bijvoorbeeld zachtjes door het haar te aaien, zijn naam in het oor te fluisteren, in het gezicht te blazen, een massage te geven, de contactname van de bewoner te spiegelen,... Het contact wordt niet opgezocht, het wordt aangetroffen en soms vluchtig herkend.

2.2 Associatieve ervaringsordening

De associatieve ervaringsordening geeft informatie over de omgeving door het leggen van opeenvolgende verbanden. Bv: Dit hoort bij dat, als ik een beker krijg, mag ik drinken. Associaties vormen een bron voor de overtuiging van de werkelijkheid en ze ontstaan door veel herhaling. Door het vormen van associaties wordt de omgeving voorspelbaar. Er wordt dus bij personen met een dominante lichaamsgebonden ervaringsordening veel regelmaat ingebracht zodat de eerste associaties tot stand gebracht kunnen worden. De associatieve ervaringsordening wordt dominant wanneer de persoon met een verstandelijke beperking ervaart dat zijn overtuigingen niet kloppen, hierdoor ervaart hij zijn omgeving als onbetrouwbaar.

2.2.1 Gedrag

De persoon met een dominante associatieve ervaringsordening blijft vaak

- vasthoudend vragen naar associatieve verbanden in discussies
- vasthouden aan vaste patronen
- is onzeker bij verandering

2.2.2 Het levensverhaal

Het levensverhaal is concreet en gebonden aan de situatie. Deze personen kennen het eigen verleden niet bewust. Wel reageren ze anders op de belangrijke figuren in hun leven (vader, moeder, zus,...). Ze zijn zich niet bewust van het eigen levensverhaal maar het is wel onbewust aanwezig. Het levensverhaal bestaat vaak uit associaties. Bv: als mijn ouders verschijnen, ga ik naar huis. Wanneer een belangrijke en emotionele gebeurtenis plaats vindt, verwerken deze personen dat vaak via de lichaamsgebonden ervaringsordening. Hierdoor stellen ze vaak meer probleemgedrag. Een begeleider moet hierop attent zijn en dit linken aan het levensverhaal van de bewoner.

2.2.3 Communicatie

Personen met een dominante associatieve ervaringsordening communiceren meestal op het pre-symbolisch niveau. Zij gebruiken één woord zinnen, klanken, voorwerpen en eenvoudige gebaren om iets duidelijk te maken. Al deze vormen van communicatie zijn gelinkt aan de directe momentane omgeving. Ook worden hier nog non-symbolische gedragingen gebruikt zoals boos kijken, lachen, ... Maar dit is dan als bewuste reactie op iets wat gebeurt. De bewoner kan een bepaalde klank of glimlach gebruiken om iets duidelijk te maken.

2.2.4 Contactname

Er wordt gereageerd op contact dat door een andere persoon gemaakt wordt, vaak wordt op stereotiepe manier gereageerd. Er wordt gedrag geuit met als bedoeling hier reactie op te krijgen.

3 Activiteiten met personen met een diep verstandelijke beperking

Hieronder staan enkele voorwaarden waaraan een activiteit en begeleider bij personen met een verstandelijke beperking, volgens J. Van Der Heyden moeten voldoen (zoals geciteerd in Bruers,2000, p21-22). Achteraf zal ik nagaan in hoeverre rolstoeldansen aan de voorwaarden van een specifieke activiteit voldoet en in hoeverre het mogelijk is om als begeleider tijdens het rolstoeldansen aan deze voorwaarden te voldoen.

3.1 Voorwaarden waaraan een specifieke activiteit moet voldoen

Een activiteit moet:

- Niet te lang duren (vaak een korte taakspanning)
- Niet te snel wisselen
- Mogelijkheden bieden tot herhaling
- In rustig tempo aan te bieden zijn
- Zich afspelen in de directe omgeving van de persoon met een diep verstandelijke beperking
- In heel kleine stappen aangeboden kunnen worden, aansluitend op de vorige stap
- Eenvoudige handelingen in zich hebben, niet te veel eisen stellen aan vaardigheden
- Voornamelijk individueel gericht zijn
- Gericht zijn op zintuiglijk ervaren: een appel doen op de nabij- zintuigen (tast, reuk, smaak) en op de verte- zintuigen (zien, horen). Minder op de verte- zintuigen omdat deze oppervlakkiger en abstracter zijn dan de tast (lichamelijk contact)
- Geschieden vanuit een vaste plek/ ruimte die overzichtelijk is, zo mogelijk op een vast tijdstip
- Zoveel mogelijk gebeuren met vaste personen
- Sfeer, warmte en veiligheid bieden (niet te midden een grote ruimte gaan zitten)
- Herkenning geven, aansluiten op herkenbare alledaagse activiteiten en dingen
- Anderzijds iets nieuws in zich hebben
- Overprikkelen voorkomen door selectief prikkels te bieden
- In het begin niet te abrupt een overgang geven met de periode voor de activiteit

3.2 Voorwaarden waaraan de begeleider moet voldoen

- Rustig tempo hanteren
- Herhalen van (bijvoorbeeld) handelingen
- Niet te veel willen sturen. Men moet zich openstellen om samen met de bewoner allerlei dingen te kunnen ondernemen, verkennen
- De deelnemers alle ruimte laten, zij bepalen zoveel mogelijk wat gebeurt
- Uitlokken van reacties (dit vraagt een bewuste houding: observeren en interpreteren van gedrag)
- Goed observatie- en inlevingsvermogen hebben, invoelend zijn om de reacties te begrijpen, er op in te spelen en ze nadien te rapporteren
- Uitnodigend zijn
- Lichamelijk contact nemen
- Rust en veiligheid bieden, sfeer scheppen
- Op zoek gaan naar mogelijke interesses en wensen van het individu om zo alle mogelijkheden van de bewoner aan te spreken
- Concreet handelen.

4 DVC Zevenbergen

4.1 Voorstelling Zevenbergen

Dit eindwerk werd praktisch uitgewerkt in het dienstverleningscentrum Zevenbergen. Dit is een dienstverleningscentrum voor volwassenen met een ernstige of diep verstandelijke beperking.

Het ergo-team in het DVC Zevenbergen bestaat uit 11 ergotherapeuten. Iedere ergotherapeut werkt met een vaste groep bewoners.

Het ergo-team staat in voor de dienst beleving. Er worden tijdens verschillende activiteiten prikkels aangeboden aan de bewoners om die meer bewust te maken van zichzelf en de omgeving en om ze een leuke daginvulling te geven. Dit gebeurt via interactie met de bewoner en met respect voor zijn behoeften en grenzen. Op deze manier probeert men de leefwereld van de bewoner te verruimen.

4.1.1 Doelen ergotherapie:

- Welbevinden, de bewoner ervaart tijdens de ergotherapeutische activiteiten een aangename beleving. Dit is vaak belangrijk omdat bij deze doelgroep vaak weinig vooruitgang verwacht wordt.
- De ergotherapeut probeert de achteruitgang van het ontwikkelingsniveau en de mogelijkheden van de bewoners tegen te houden of te vertragen.
- Ook probeert men de ontwikkeling te stimuleren of de autonomie te behouden. Hieraan kan men al werken door ze taken niet uit handen te nemen. Als een bewoner zelf zijn jas aan kan doen, laat je hem dit ook doen zodat hij het niet verleert.

4.1.2 Methodiek:

Therapeutische relatie:

De ergotherapeuten benaderen de persoon vanuit respect voor zijn eigenheid en houden rekening met zijn persoonlijke grenzen. De ergotherapeut moet zich bewust zijn van het effect van zijn gedrag op de bewoners, vaak is de persoon die prikkels aanbiedt belangrijker dan de prikkels zelf. Je moet er als ergotherapeut voor zorgen dat de prikkels die jij aangeeft tot bij de bewoner geraken en dat hij ze op een leuke manier ervaart. Vaak moet je hiervoor als ergotherapeut veel moeite doen. De ergotherapeuten te Zevenbergen noemen dit 'gedurfd enthousiasme'. Sommige bewoners kunnen best rustig benaderd worden omdat ze angstig worden bij een drukke omgeving of veel lawaai. Andere bewoners worden enkel bereikt door overacting. Het is dus heel belangrijk om je gedrag af te stemmen op de bewoner. Zo kan het gebeuren dat tijdens een groepsactiviteit elke ergotherapeut op een andere manier met zijn bewoner omgaat.

Therapeutische situatie:

De ergotherapeut stemt voor zover mogelijk de omgeving af op de behoeften van de bewoner. Bijvoorbeeld: Een bewoner die angst ervaart bij luide en plotse geluiden of een drukke omgeving wordt niet uitgenodigd om mee te rolstoeldansen.

(Dienstverleningscentrum Zevenbergen, 2007)

4.2 Emancipatorisch werken

In Zevenbergen wordt emancipatorisch gewerkt met de bewoners. Dit houdt in dat de bewoner los komt van de betuttelende hulpverlening en een eigen leven opbouwt, met eigen keuzes en verantwoordelijkheden.

De persoon wordt gezien als gelijkwaardig aan de begeleider. De persoon wordt benaderd vanuit zijn eigen mogelijkheden en wordt ondersteund waar nodig. Wederzijdse communicatie is heel belangrijk. Hiervoor moet je een duidelijk beeld hebben over de communicatiemethoden van de persoon met een verstandelijke beperking. Ook wordt aan de bewoner de mogelijkheid gegeven om inspraak te hebben in zijn begeleiding en om zelf keuzes te maken om zo de autonomie te verhogen. Voor veel van de bewoners in Zevenbergen is dit niet eenvoudig.

Daarom wordt in Zevenbergen gebruik gemaakt van vraagkaarten die multidisciplinair voor de bewoner of in de mate van het mogelijke, samen met de bewoners worden ingevuld met als doel zinvolle activiteiten aan te bieden. Als gemerkt wordt dat een bewoner de activiteit onaangenaam vindt, wordt hier ook rekening mee gehouden. Emancipatorisch werken heeft ook als doel de bewoners hun mogelijkheden zo goed mogelijk te laten ontplooien en zo zelfstandig mogelijk te laten leven. Er wordt enkel ondersteuning gegeven waar nodig. Als de bewoner zelfstandig kan eten maar voor de gemakkelijkerheid snel gevoed wordt, zal hij dit snel verliezen en heeft hij een vaardigheid verloren.

De familie en de omgeving worden zoveel mogelijk betrokken bij de begeleiding en ondersteuning van de persoon met een verstandelijke beperking. Ouders kunnen vaak een andere kijk geven op gedrag van de bewoner zodat dit inzicht kan aangewend worden tijdens therapie. Het is eveneens belangrijk de ouders te betrekken in beslissingen zodat zij op dezelfde lijn zitten met de begeleiders. Bv: Als op de leefgroep verwacht wordt dat de bewoner zelfstandig eet en hij thuis altijd gevoed wordt, is het in de leefgroep moeilijker om hem tot zelfstandig eten aan te zetten.

Ten laatste wordt tijdens het emancipatorisch werken steeds met respect omgegaan met de persoon met een verstandelijke beperking. We respecteren de voorkeuren en grenzen van de persoon en leven ons in, in de belevingswereld van de bewoner. (Sercu, 2004)

5 Rolstoeldansen binnen DVC Zevenbergen

In DVC Zevenbergen wordt één maal per week gedurende 45 minuten met een groep bewoners een sessie rolstoeldansen gedaan. De groep bestaat uit ongeveer 15 bewoners die allemaal 1 op 1 begeleiding krijgen. De begeleider beweegt met de bewoner op de maat van de muziek. Tijdens een muziknummer kunnen de begeleiders doorschuiven afhankelijk van het dansje dat wordt uitgevoerd. Tijdens het rolstoeldansen zijn er ook nog toeschouwers (bewoners) die af en toe geïntegreerd worden in de dans. Dit gebeurt tijdens de dansjes waarbij 1 op 1 begeleiding niet nodig is omdat de rolstoelen dan ter plaatse blijven staan. Als de toeschouwers niet geïntegreerd worden in de dans, lopen zij rond, zitten zij op een stoel of in de rolstoel aan de rand van de dansvloer en genieten ze van de muziek, de beweging, de sfeer en de extra multisensoriële prikkels die worden aangeboden.

De dansen kunnen worden ingedeeld volgens: prikkels en bijhorende attributen, opstelling bewoners, nodige begeleiders, ritme en snelheid van de dans en de muziek.

Doelen voor actieve deelnemers:

- Dagbesteding
- Sociaal contact met medebewoners en begeleiders
- Plezierbeleving
- Ervaren van sfeer, ambiance en groepsenergie
- Ervaren van verschillende belevingsprikkelers: bvb
 - Tactiel: wind door parachute, sjaaltje of paraplu, kneepjes of tikken op het lichaam, sjaaltjes over het hoofd.
 - Vestibulair: bewegingen rolstoel (snel, wiegend, slalom, met stoten, vooruit en achteruit, draaien, kantelen).
 - Visueel: prikkelers die de begeleider aanbiedt (dansen, kiekeboe met paraplu, met sjaaltjes voor het hoofd bewegen, parachute, linten met belletjes aan).
 - Auditief: muziek, stem van de begeleider, rammelaars, slaan van de sjaaltjes, belletjes.

Doelen voor de toeschouwers:

- Dagbesteding
- Sociaal contact met medebewoners en begeleiders
- Plezierbeleving
- Ervaren van sfeer, ambiance en groepsenergie
- Ervaren van verschillende belevingsprikkelers:
 - Visueel: parachute, dansende mensen.
 - Auditief: muziek, rammelaars, belletjes.

(Zie bijlage 1: foto's rolstoeldansen Zevenbergen)

5.1 Aanbieden van extra sensorische prikkelers

De extra prikkelers kunnen op veel verschillende manieren worden aangeboden. Het is belangrijk dat er niet te veel verschillende prikkelers worden aangeboden tijdens één dans en dat de materialen draagbaar zijn gedurende de hele dans.

Prikkelers kunnen worden aangeboden op verschillende gebieden: visueel, auditief, tactiel, proprioceptief, olfactorisch en smaak. (zie doelen in het voorafgaande hoofdstuk)

Op vlak van geur en smaak zijn tijdens het rolstoeldansen in DVC nog geen prikkelers aangeboden. Met geur zou eventueel nog gewerkt kunnen worden door middel van geurkaartjes als die geïntegreerd worden in een nieuwe dans. Smaakprikkelers aanbieden is moeilijk tijdens het dansen.

5.2 De rol van de ergotherapeut voor de activiteit rolstoeldansen

In DVC zevenbergen is het de rol van de ergotherapeut om een rolstoeldanssessie te leiden en nieuwe dansjes in elkaar te steken. De ergotherapeut is de geschikte persoon om een dans te maken omdat zij als geen ander op een creatieve wijze rekening houdt met alle verschillende aspecten van de dans en de interesses en mogelijkheden van de bewoners. De ergotherapeut staat in voor het organiseren van een sessie, hij nodigt de bewoners met begeleider uit en leidt de sessie rolstoeldansen. Ook is het als ergotherapeut belangrijk om de begeleiders van de bewoners te sensibiliseren. Zonder begeleiders kan de activiteit immers niet doorgaan. Op DVC Zevenbergen heb ik zelf ook mee gedaan met een sensibiliseringsdag. De begeleiders mochten dan met een bewoner komen dansen en kregen uitleg en begeleiding van de ergotherapeuten. We hebben gemerkt dat na deze dag meer personen meedoen aan het rolstoeldansen. Dit draagt bij aan de sfeer van de activiteit.

Voorwaarden waaraan een dans moet voldoen:

- De dans is afgestemd op het niveau van de bewoners.
- De dans kan gebruikt worden met een grote groep bewoners.
- Tijdens de dans is er plaats voor kleine individuele wijzigingen (de bewoner die mee kan doen, ...).
- De dans is eenvoudig en wordt hierdoor gemakkelijk gevolgd door mensen die hem niet kennen (vaak worden dezelfde passen of bewegingszinnen meerdere keren herhaald).
- De dans is een aanvulling op de reeds gebruikte dansen.
- De dans is origineel en leuk zodat zowel de bewoners als de begeleiders er plezier aan beleven.
- De muziek waarop de dans gebaseerd is, heeft een leuk ritme en geen ritmeveranderingen.
- De prikkels die worden aangeboden, hinderen de dans niet (men beperkt zich tot één, draagbaar materiaal waar eventueel meerdere prikkels mee worden gegeven).
- De dans duurt niet te lang, om eentonigheid te voorkomen. 1 dans duurt ongeveer 3à4 minuten. Er worden gedurende 45 minuten een aantal dansjes gedanst.

5.3 Rolstoeldansen als geschikte activiteit voor personen met een diep verstandelijke beperking

Voldoet rolstoeldansen aan de eisen waaraan een activiteit met personen met een diep verstandelijke handicap moet voldoen, zoals beschreven in hoofdstuk 3.1.

Het rolstoeldansen is beperkt tot 45 minuten per week. De meeste bewoners kunnen deze duur aan. Soms vermindert de aandacht tegen het einde van de activiteit. De begeleiders kunnen dan individueel kiezen om verder te doen of te stoppen.

Wanneer de dans wordt opgesteld, wordt gezocht naar het evenwicht tussen eentonig en te veel afwisseling. Zowel voor de begeleiders als voor de bewoners is dit belangrijk. Als de dans te snel wisselt, is hij moeilijk te volgen voor de begeleiders en hebben de bewoners niet genoeg tijd om de prikkels op te nemen. Wanneer de dans niet genoeg varieert is dit nadelig voor de sfeer en is het eentoniger voor de begeleiders. De bewoners kunnen dan door onvoldoende prikkeling minder alert worden of storend gedrag vertonen. Het is belangrijk om de bewoners tijdens het dansen te activeren.

De dansen hebben zeker de mogelijkheid tot herhaling. Er worden elke week wel enkele dansen herhaald. Ook in de dans zelf wordt vaak dezelfde reeks passen en prikkels een paar keer herhaald.

Soms is het moeilijk om de prikkels in een rustig tempo aan te bieden, zeker wanneer de dans een snel ritme heeft.

De activiteit speelt zich af in de directe omgeving van de bewoner. Als begeleider let je er ook op dat je de prikkels aanbiedt zodat de bewoner ze ervaart. Je kunt de arm van een bewoner vastnemen en hier mee bewegen of van op een afstand de beweging voordoen zodat die gekopieerd kan worden. Sommige dansen zijn meer van op een afstand en zijn daarom minder geschikt voor bepaalde bewoners, maar er is voldoende variatie in de dansen om dit te compenseren.

De dansjes worden niet aangeboden in kleine stappen omdat de begeleiders met de bewoners dansen. Het is voor deze bewoners niet de bedoeling een dans zelfstandig uit te voeren. De dansjes die worden uitgevoerd duren ongeveer 4 minuten waardoor wel na elke dans een korte rustpauze is. Voor bepaalde bewoners is dit positief omdat ze een korte taakspanning hebben.

Er worden tijdens het rolstoeldansen geen specifieke handelingen van de bewoners verwacht. De begeleider biedt de prikkels aan en de bewoner ervaart deze. Als bewoners wel over vaardigheden beschikken waardoor ze mee kunnen doen aan een dans, kan hierin door de begeleider gevarieerd worden. De begeleider kan bijvoorbeeld ook een sjaltje aan de bewoner geven zodat die hier zelf mee kan zwaaien.

Bij de meeste dansjes is er één op één begeleiding, aan deze voorwaarde wordt dus voldaan.

Rolstoeldansen is gericht op de zintuigen, maar in mindere mate dan bijvoorbeeld snoezelen of belevingstheater. Tijdens rolstoeldansen ligt de nadruk bij de vestibulaire en proprioceptieve prikkels. De visuele, auditieve en tactiele prikkels ondersteunen de dans en zorgen voor sfeer.

Het rolstoeldansen vindt plaats op een vast moment in de week en op een vaste locatie. De ruimte is wel groot en niet altijd even overzichtelijk als er met veel personen gedanst wordt. Dit biedt wel de mogelijkheid om met een grote groep te dansen.

De activiteit wordt altijd begeleid door voor de bewoner gekende personen. Soms wordt wel gevarieerd onder de begeleiders omdat binnen de leefgroep niet altijd hetzelfde personeelslid beschikbaar is.

De activiteit sluit niet aan bij alledaagse activiteiten en heeft vaak iets nieuws in zich.

Er wordt geprobeerd niet te veel prikkels tegelijk aan te bieden. Dit is niet altijd even gemakkelijk omdat er constant muziek draait en vaak rumoer vanuit andere bewoners wordt verspreid. Ook visueel zijn er tijdens een dans veel prikkels. Toch wordt er zoveel mogelijk gedoseerd in het geven van prikkels. Tijdens het dansen doen enkel personen mee die de drukte van het rolstoeldansen aankunnen.

De bewoners worden vaak vanaf de leefgroep gebracht. Door deze afstand te overbruggen krijgen de bewoners de kans om te beseffen dat de voorgaande activiteit beëindigd is. In het begin van de activiteit is er vaak even een pauze om te wachten op alle aanwezigen, hier kunnen bewoners wennen aan de situatie.

5.4 Voldoen de begeleiders aan de eisen voor het omgaan met een persoon met een verstandelijke beperking tijdens het rolstoeldansen

De begeleider bij het rolstoeldansen moet voldoen aan een aantal voorwaarden voor het werken met personen met een verstandelijke beperking (zie hoofdstuk 3.2). In het onderstaande hoofdstuk wordt geëvalueerd in hoeverre dit mogelijk is tijdens een rolstoeldansactiviteit.

Tijdens een rolstoeldansactiviteit is het soms moeilijk om het tempo rustig te houden omdat je gebonden bent aan de muziek en de dans. Wel trachten de begeleiders de prikkels te doseren.

Tijdens rolstoeldansen worden handelingen herhaald in de dans. Dit is dus ook een doelstelling die tijdens het rolstoeldansen gemakkelijk te behalen is.

De begeleider moet tijdens rolstoeldansen wel een beetje sturen. De bewoner zou immers de andere deelnemers storen als hij de dans te veel verstoort. Wel kan de begeleider kleine dingen individueel toelaten. Bv: Als de bewoner graag zelf het sjaaltje vasthoudt, laat je dit als begeleider toe.

Het is moeilijk om de bewoner te laten kiezen wat er gebeurt tijdens het rolstoeldansen. Dit zou immers de dans en de andere bewoners niet ten goede komen. Wel houdt de begeleider rekening met de voorkeuren, wensen en grenzen van de bewoner. Bv: Als hij een prikkel beangstigend vindt wordt hij hier niet aan blootgesteld.

Tijdens het rolstoeldansen is er altijd ruimte om reactie uit te lokken. De extra prikkels die worden aangeboden zijn hiervoor vaak een perfect medium. Als begeleider speel je in op de voorkeuren van de bewoner om zo interactie en reactie uit te lokken.

Dit is belangrijk tijdens elke activiteit bij personen met een verstandelijke beperking. Dus ook tijdens het rolstoeldansen. Personen met een verstandelijke beperking geven soms subtiele signalen voor lust en onlust. Tijdens het dansen is het belangrijk dat je hier op inspeelt. Zo kan de begeleider zich beter afstemmen op het niveau en de voorkeuren van de bewoner.

Dit hangt samen met het zoeken naar interesses en wensen van het individu. Ook dit is een doelstelling waar de begeleiders aan moeten voldoen.

De begeleiders die met de bewoners dansen zijn uitnodigend, motiveren en activeren de bewoner. Ook als ze hiervoor zelf aan overacting moeten doen.

Als de begeleider merkt dat een persoon zich bedreigd voelt, probeert hij de oorzaak hiervan aan te pakken door eventueel te stoppen met een bepaalde prikkel of de activiteit te onderbreken. De begeleider biedt dus veiligheid. Ook staat de begeleider in voor de sfeer die de bewoner ervaart. Als een begeleider plezier uitstraalt heeft dit een effect op de bewoner. Rust scheppen is tijdens rolstoeldansen minder van toepassing omdat het de bedoeling is de bewoner te activeren.

De begeleider neemt lichamelijk contact met de bewoners die hier behoefte aan hebben. Dit wordt individueel afgestemd op de bewoner. Als begeleider moet je hier alert voor zijn en inzicht hebben in je bewoner.

De begeleider handelt altijd concreet. Er wordt geen abstract begrip van de bewoners gevraagd.

6 Vergelijking met gekende methodieken en therapieën

In het onderstaande hoofdstuk wordt rolstoeldansen in DVC Zevenbergen vergeleken met gekende methodieken.

6.1 Danstherapie

In het artikel Dance/movement therapy. A healing art .(Levy, 1988) worden de doelen van danstherapie bij personen met een verstandelijke beperking beschreven:

- verbeteren van het lichaamsbeeld
- coördinatie verbeteren
- bewegingsvaardigheden vergroten
- communicatie verbeteren
- sociaal isolement doorbreken
- zelfzekerheid en zelfbewustzijn vergroten door zelfexpressie.

Al deze doelen leiden tot het vergroten van intellectuele mogelijkheden en groei.

In DVC Zevenbergen maken veel van de bewoners nog weinig groei door, door hun leeftijd in combinatie met lichamelijke en/of verstandelijke beperkingen. De doelen van danstherapie kunnen we vertalen naar de doelen van rolstoeldansen in DVC Zevenbergen. Het doorbreken van het sociale isolement, vergroten van het zelfbewustzijn en de zelfzekerheid zijn doelen die ook hier gehanteerd worden. Voor de andere doelen gaat het eerder om het onderhouden van de vaardigheden en niet zozeer meer om een meetbare verbetering te krijgen. Onderhouden van het lichaamsbeeld, de coördinatie, de bewegingsvaardigheden en de communicatie.

De bewoners een aangename dagbesteding bieden, is misschien wel de hoofddoelstelling.

6.2 Rolstoeldansen

Rolstoeldans zoals het algemeen gekend is, is een dans waarbij één of meerdere personen zich in een rolstoel voortbewegen op muziek. Vaak danst een persoon zonder fysieke beperking met een persoon die rolstoelgebonden is. Meestal wordt rolstoeldansen gebruikt bij mensen met een fysieke beperking. Tijdens het klassieke rolstoeldansen wordt er een volwaardige dans uitgevoerd met één persoon in de rolstoel. Beide personen dragen bij aan de dans.

Deze vorm van rolstoeldansen is echter niet te vergelijken met rolstoeldansen bij personen met een verstandelijke beperking. Personen met een diep of ernstig verstandelijke beperking zijn vaak niet in staat tot complexe dansen.

6.3 Snoezelen

“Snoezelen is een primaire activering van ernstig verstandelijk gehandicapten, vooral gericht op zintuiglijke waarneming en ervaring door middel van licht, geluid, tast en smaak.” (Hulsegge & Verheul, 1986)

“Tijdens snoezelen worden de verschillende zintuigen (tastzin, gezichtsvermogen, gehoor, reukzin, smaakzin) primair aangesproken binnen een sfeervolle omgeving.” (Hulsegge & Verheul, 1986)

Tijdens rolstoeldansen wordt er ook nadruk gelegd op proprioceptieve en vestibulaire ervaringen, zicht en gehoor. Exteroceptie wordt geprikkeld door de extra stimuli zoals sjaltjes, slingers, ...

6.3.1 Doelstellingen snoezelen

- Primaire activering door zintuiglijke prikkels aan te bieden
- De persoon met een verstandelijke beperking verschillende prikkels laten ervaren
- Therapeutische relatie opbouwen en ondersteunen
- Zinvolle dagbesteding aanbieden
- De persoon met een verstandelijke beperking tot rust brengen, ontspannen

6.3.2 Voorwaardenscheppende elementen

Tijdens het aanbieden van prikkels moet er rekening gehouden worden met de volgende aspecten:

- Juiste sfeer
- Mogelijkheden om zelf te kiezen
- Mogelijkheden om het tempo zelf te kiezen
- Een rustige overgang
- De juiste tijdsduur
- Herhaling
- Selectief aanbieden van prikkels
- Juiste grondhouding
- Juiste begeleiding

(Hulsegge & Verheul, 1986)

6.3.2.1 Juiste sfeer:

Personen met een verstandelijke beperking zijn heel gevoelig aan sfeer. Ook voor hen is dus een gezellig, leuk, materieel geheel belangrijk. Personen met een ernstige of diepe verstandelijke beperking hebben zelf weinig vat op de omgeving. Volgens de methodiek van snoezelen zijn de begeleiders dus verantwoordelijk voor het aanbrengen van een goede sfeer voor de bewoners. De begeleiders verplaatsen zich in de wensen en de noden van de bewoners om een sfeer te scheppen die voor hen stimulerend, aangenaam of rustgevend is.

Ook tijdens rolstoeldansen is sfeer belangrijk. De personen met een verstandelijke beperking worden gemakkelijker bereikt in een sfeervolle omgeving. Tijdens het snoezelen wordt een rustige, uitnodigende omgeving gecreëerd. Rolstoeldansen vindt plaats in een actievere setting. De sfeer tijdens het rolstoeldansen hangt af van het soort muziek, het aantal deelnemers, de ruimte waarin gedanst wordt. Met al deze elementen kan gevarieerd worden. De eigenheid en het enthousiasme van de bewoners en begeleiders is ook bepalend voor de sfeer.

6.3.2.2 De mogelijkheid zelf te kiezen

Tijdens het snoezelen is het belangrijk om te observeren welke prikkels een bewoner leuk en interessant vindt. Als hij graag enkel naar de lichtjes in de snoezelruimte kijkt, laat je hem dat ook doen.

Tijdens het rolstoeldansen vergt dit een beetje creativiteit. Er wordt in groep een dansje op muziek gedaan. Bij deze dansjes horen prikkels. Niet elke dans zal dus voor elke bewoner even aangenaam zijn. Bv: sommige bewoners houden meer van sjaaltjes die over hun gezichten glijden en anderen houden eerder van de parachute waar ze helemaal onder verdwijnen. Wel wordt er gezocht naar een breed arsenaal van dansjes zodat elke bewoner bereikt wordt. Ook kan je binnen de vastliggende structuur als begeleider kleine veranderingen aanbrengen zonder dat dit ten koste gaat van de dans.

Bv: Als je weet dat een persoon meer geniet als hij een sjaaltje of een rammelaar zelf mag vast nemen dan laat je dit toe. Wanneer een parachute voor een bepaalde persoon te bedreigend is, wordt die persoon hier niet in betrokken.

Bv: Sommige bewoners houden van een speelse manier van interactie, dit kan je bereiken door het sjaaltje even op het hoofd te laten liggen en er af te trekken terwijl je iets zegt. Andere personen kijken liever van op een afstandje.

Het is als begeleider dus belangrijk de bewoner goed te observeren en uit te testen wat voor hem de beste benaderingswijze is.

6.3.2.3 De mogelijkheid zelf het tempo te bepalen

Volgens de methodiek van het snoezelen moet de bewoner de tijd krijgen om prikkels op te nemen op zijn eigen tempo. Voor de begeleider is dit soms moeilijk omdat hij een prikkel snel opneemt. De begeleider moet proberen de drukte van zich af te zetten en de bewoner de tijd te geven die nodig is.

Omdat je tijdens het rolstoeldansen vast hangt aan de muziek en de dans, is het moeilijk om de bewoner het tempo te laten kiezen. Je hebt slechts een aantal seconden de tijd om een prikkel aan te bieden omdat je daarna verder gaat met de dans.

Wel proberen we tijdens het opstellen van de dans rekening te houden met de behoeften van een bewoner. Snelle dansen met heel veel wisselende passen en prikkels zijn moeilijk uitvoerbaar. De bewoners hebben geen tijd om de prikkel te ervaren en de begeleiders hebben problemen met het juist uitvoeren van de dans en vallen hierdoor vaak te laat in met passen waardoor er nog minder tijd rest om een prikkel aan te bieden.

De dans wordt daarom eenvoudig gemaakt en er wordt niet snel gewisseld van pas of prikkel. Doordat de dans eenvoudig is, weten de begeleiders wanneer er van pas gewisseld wordt waardoor er ook meer tijd rest om een prikkel te geven. Ook worden gedurende een langere tijd dezelfde passen of prikkels uitgevoerd zodat de bewoners de tijd hebben om de prikkels te ervaren.

6.3.2.4 Een rustige overgang

Als er wordt gesnoezeld, proberen de therapeuten een rustige overgang te creëren. Er worden bijvoorbeeld eerst een paar spotjes aangedaan en de therapeut legt zich rustig naast de bewoner zodat die beseft dat er een andere activiteit gedaan wordt. Op het einde van de snoezelactiviteit worden de spots één voor één uit gedaan en wordt het grote licht rustig aan gezet (eventueel met dimmer).

6.3.2.5 De juiste tijdsduur

De tijdsduur van het snoezelen is totaal afhankelijk van de bewoner. Als je merkt dat die zich verveelt of moe is, wordt de activiteit gestopt.

Ook tijdens het rolstoeldansen wordt rekening gehouden met de behoeften van de bewoner. Als een persoon die dag ziek is, moe is, zich niet goed voelt of een lage taakspanning heeft, neemt die niet deel aan de activiteit. Ook wanneer een persoon angst ervaart, reageert de therapeut hierop door de activiteit te beëindigen of de bewoner gerust te stellen.

6.3.2.6 Herhaling

Voor de doelgroep personen met een verstandelijke beperking is herhaling heel belangrijk. Een activiteit of prikkel wordt vaak pas herkend als deze meerdere malen ervaren wordt. Ook bij het rolstoeldansen wordt hiermee rekening gehouden. Op nieuwe dansjes zie je vaak minder reactie dan op gekende dansjes. Dit betekent niet dat je geen nieuwe dansjes kan inbrengen, maar best worden deze geleidelijk aan in een sessie gebracht.

6.3.2.7 Het selectief aanbieden van prikkels

Tijdens het snoezelen worden selectief prikkels aangeboden zodat deze de bewoners niet overrompelen. Achtergrondlawaai wordt vermeden en ook binnen en buiten lopen van therapeuten wordt tot een minimum beperkt.

Ook bij rolstoeldansen tracht men hier mee rekening te houden, er wordt gedanst in een gesloten ruimte zodat er niet veel gestoord wordt. Ook wordt bij het opstellen van een dans vaak één extra prikkel selectief aangeboden en niet meerdere prikkels snel achter elkaar. Het selectief aanbieden van prikkels is soms moeilijk omdat door de vele bewoners vaak lawaai gemaakt wordt. Dit hoeft niet per se negatief te zijn want het kan bijdragen tot de leuke sfeer van een dansactiviteit.

6.3.2.8 De juiste grondhouding

Een begeleider is echt van binnen uit bereid om te werken met een persoon met een verstandelijke beperking. De gevoelens van plezier, warmte en genegenheid zijn bepalend voor het geduld dat je opbrengt voor de bewoners. Ook je gevoelens van irritatie, ongeduld en boosheid spelen een belangrijke rol. Als begeleider moet je kritisch naar jezelf kijken. Dit is niet enkel tijdens het snoezelen belangrijk, maar tijdens elke activiteit die met een persoon met een verstandelijke beperking gedaan wordt. Dus ook tijdens het rolstoeldansen.

6.3.2.9 De juiste begeleiding

Tijdens het snoezelen hou je als begeleider rekening met alle voorgaande voorwaarden. Ook laat je als begeleider de bewoner voelen dat hij niet alleen snoezelt. Dit doe je door lijfelijk aanwezig te zijn. Hierdoor voelt de bewoner zich vaak veiliger. Ook mag je als begeleider niet te vaak ingrijpen. Hierdoor zullen we de activiteit overheersen terwijl het de bedoeling is rust te bieden. De bewoner moet voelen dat hij mag zijn en dat er geen prestatie van hem verwacht wordt.

Bij het rolstoeldansen is de juiste begeleiding ook belangrijk. De begeleider moet veiligheid bieden maar ook activeren. Hij spreekt de bewoner aan op zijn niveau waardoor de activiteit voor hem zinvol wordt. De bewoner wordt altijd begroet zodat hij weet dat de begeleider nabij is. Tijdens het dansen zelf is aanraking niet altijd mogelijk. Hoewel het in een aantal dansen wel verwerkt is.

6.3.3 Aanspreken van de verschillende zintuigen:

De prikkels die in een snoezelruimte worden aangeboden verschillen van de prikkels die worden aangeboden tijdens het rolstoeldansen. Een snoezelruimte is specifiek ingericht om verschillende prikkels te kunnen aanbieden.

Tijdens rolstoeldansen staan andere prikkels op de voorgrond. Bv: de vestibulaire en proprioceptieve prikkels. Er worden ook verschillende andere zintuigen aangesproken: visueel, auditief, tast. Deze prikkels zijn eerder bedoeld ter ondersteuning van de dans op zich en het brengen van extra sfeer.

Om te kunnen rolstoeldansen heb je een grote ruimte nodig. Vaak wordt deze ruimte ook gebruikt voor andere activiteiten waardoor het moeilijk is om een prikkelrijk decor aan te brengen. Ook ben je voor het aanbieden van prikkels gebonden aan gemakkelijk draagbare materialen zodat de dans zonder onderbreking kan worden uitgevoerd.

6.4 Basale stimulatie

(Frölich, 1995)

Basale stimulatie is een werkwijze waarbij men tracht een persoon met een ernstig verstandelijke beperking door het aanbieden van verschillende sensorische prikkels een nieuwe ervaringswereld te leren kennen. Het is de bedoeling de bewoner de veiligheid te bieden om vanuit het eigen lichaam nieuwe ervaringen op te doen. Hierdoor hoopt men de anders zo beangstigende wereld aangenaam te maken en de bewoner aan te zetten tot activiteit. De bewoner wordt aangesproken op zijn eigen ontwikkelingsniveau. Men gaat dus uit van de mogelijkheden die de bewoner heeft om ervaringen op te doen.

Tijdens het gebruik van basale stimulatie wordt de beweging, de waarneming en de communicatie gestimuleerd op het eigen niveau.

- Er worden bewegingservaringen opgedaan door met het lichaam te bewegen.
- De waarneming wordt gestimuleerd op vestibulair, vibratorisch en somatisch vlak.
 - Vestibulair: De begeleider laat de bewoner zijn eigen lichaam ervaren en de stand die het lichaam in de ruimte aanneemt door het lichaam te draaien, te leggen, te laten staan, ... Het gaat over het aanvoelen van de zwaartekracht.
 - Vibratorisch: De begeleider stelt de bewoner bloot aan trillingen.
 - Somatisch: De waarnemingen die de spieren, de huid en de gewrichten kunnen doen. Hieronder valt de proprioceptie, de kinesthetiek en de tactiele waarneming.
- De communicatie wordt via de zintuigen gestimuleerd
 - Visuele communicatie: het gezicht van de begeleider, de mimiek,...
 - Tactiele communicatie: aangeraakt, geknuffeld, gestreeld, aangekleed worden,...
 - Vibratorische communicatie: trillingen door geluiden, stemmen(gefluister in het oor),...
 - Olfactorische communicatie: geuren van mensen, parfums,...
 - Communicatie via smaak: veel personen met een verstandelijke beperking nemen personen waar via hun mond. Als een persoon niet waargenomen wordt, wordt hier ook niet mee gecommuniceerd.
 - Thermische communicatie: warmte ervaren.
 - Somatische communicatie: aanrakingen en lichamelijke nabijheid ervaren.

Tijdens rolstoeldansen worden enkele van de principes van basale stimulatie gebruikt. De bewoner wordt aangesproken op zijn functioneringsniveau. Rolstoeldansen biedt stimulatie op vestibulair, somatisch, auditief en visueel niveau. De extra sensorische prikkels doen vaak appel op het tactiele, visuele en auditieve vlak. Er wordt niet bewust gewerkt met olfactorische, thermische en smaak prikkels hoewel deze geïntegreerd kunnen worden.

Methode

1 Literatuurstudie

In september dit jaar ben ik begonnen aan het uitwerken van dit onderwerp. Aangezien rolstoeldansen voor mij een relatief onbekend begrip was, ben ik begonnen met een eerste brede oriënterende stap met de zoekrobot Google. Hier vond ik vooral informatie voor personen die door een fysieke beperking rolstoelgebonden waren en graag wilden dansen in een club. Dit was niet de richting die ik uit wilde met dit onderwerp, dus heb ik specifiek gezocht.

Via DVC Zevenbergen kreeg ik de uitnodiging om een sessie rolstoeldansen mee te volgen. Deze uitnodiging heb ik gretig aangenomen omdat het mij zou helpen het onderwerp te begrijpen. Daar merkte ik dat het rolstoeldansen veel verschilde van het dansen dat ik op internet had gezien.

Ook vond hier de eerste ontmoeting met de bewoners plaats. Dit was voor mij het eerste contact met de doelgroep 'personen in de lichaamsgebonden ervaringsordening'.

Ik ben dan voor de 2 de keer gestart met mijn zoektocht naar informatie. Ik gebruikte de zoekmachines Google scholar, Pubmed, de catalogi van de bibliotheek, de Vlaamse scriptiebank, Katholieke hogeschool Kempen en Katholieke hogeschool Zuid-west Vlaanderen, de website Multiplus en Sig.

De gebruikte zoektermen waren danstherapie, verstandelijke handicap, lichaamsgebonden ervaringsordening, snoezelen, basale stimulatie en de Engelse varianten: dance therapy, mental retardation, persons with profound and multiple disabilities en intellectual disabilities.

Ondertussen heb ik ook gezocht naar een instrument waarmee de plezierbeleving voor en tijdens de sessies onderzocht kan worden. Via Multiplus heb ik de lijst alertheid gevonden. Multiplus is een expertisecentrum dat gespecialiseerd is in personen met een meervoudige beperking. Het geeft betrouwbare informatie voor hulpverleners of andere personen betrokken bij de zorg voor deze personen. Ik wilde deze lijst gebruiken als methode om het effect van rolstoeldansen bij personen in de lichaamsgebonden ervaringsordening te onderzoeken.

De lijst alertheid is een observatie-instrument dat gebruikt wordt om de mate van alertheid van een persoon met ernstige meervoudige beperkingen op verschillende momenten van de dag te meten. Men kan met dit instrument ook de manier waarop omgevingsprikkelers de mate van alertheid beïnvloeden, nagaan. Tijdens mijn stage in Zevenbergen heb ik gemerkt dat deze lijst niet zo toepasbaar is voor de bewoners waarmee ik werkte. Ik besloot dan enkel de lijst met gedragingen te gebruiken. Deze lijst gebruik ik om een beter beeld te krijgen van de gedragingen van de persoon met een verstandelijke beperking en de betekenis hiervan (zie hoofdstuk 2.1). Vanuit DVC Zevenbergen werd ook voorgesteld om een videoanalyse te gebruiken om het effect van de verschillende prikkels juist en vollediger te observeren (zie hoofdstuk 2.2).

2 Praktijk

Er wordt één keer per week een sessie rolstoeldansen gegeven waarin sensoriele prikkels worden aangeboden. Tijdens deze sessies wordt het gedrag van twee bewoners geobserveerd aan de hand van een video-analyse.

De lijst gedragingen maakt het gemakkelijker om de gedragingen tijdens de video-opnamen te interpreteren.

De video-analyse wordt gebruikt om na te gaan welke prikkels voor welk individu zinvol zijn en hoe deze prikkels best worden aangeboden. Ook wordt de video-analyse gebruikt om de gedragingen van de bewoner in een rustmoment of tijdens de rolstoeldansactiviteit gericht te observeren en te interpreteren.

Na zelf een aantal sessies te hebben gevolgd in DVC Zevenbergen heb ik twee dansjes in elkaar gestoken met als doel een zinvolle aanvulling op de reeds bestaande dansjes in DVC Zevenbergen te maken. Deze dansjes moesten uiteraard worden afgestemd op de mogelijkheden en voorkeuren van de bewoners.

2.1 Inventarisatie van gedragingen bewoners

Om de gedragingen van de bewoners te begrijpen heb ik een invullijst voor begeleiders opgesteld. In deze lijst kunnen de verschillende gedragingen van de bewoner en de bijhorende emotie of het doel worden weergegeven. Bijvoorbeeld: brommen is het gedrag en bij die bepaalde bewoner is dat meestal een uiting van plezier.

Door het invullen van de lijst gedragingen kan gericht geobserveerd worden tijdens de rolstoeldanssessie. Nadien kan het gedrag van de bewoners beter geïnterpreteerd worden. Hierdoor kan ik beter nagaan wanneer plezier of onlust wordt beleefd. De gedragingen van de bewoner worden dan geobserveerd aan de hand van die lijst en vergeleken met de gedragingen die hij tijdens een rustmoment toont. De lijst kan gebruikt worden ter ondersteuning van de video-analyse.

De lijst is opgesteld aan de hand van het artikel 'Identifying expressions of pleasure and displeasure by persons with profound and multiple disabilities' (Petry & Maes 2006).

(Zie bijlage 2: Blanco lijst gedragingen)

(Zie bijlage 3: Lijst gedragingen mevrouw S)

(Zie bijlage 4: Lijst gedragingen meneer D)

2.2 Video-analyse

De video-analyse gebeurde aan de hand van de cursus: "Communicatie met zeer ernstig verstandelijk gehandicapte mensen". (Roemer & van Dam)

2.2.1 Cursus: Communicatie met zeer ernstig verstandelijke gehandicapte mensen

(Roemer & van Dam)

Miriam Roemer en Leendert van Dam hebben door hun uitgebreide vakkennis een cursus opgesteld met als doel: begeleiders leren hoe ze kunnen communiceren met personen met een zeer ernstige verstandelijke beperking.

Aan de hand van een gestructureerde videoanalyse wordt met een team van mensen, betrokken bij de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking het gedrag van een bewoner geobserveerd en geïnterpreteerd. Ze willen hiermee de communicatie met mensen met een verstandelijke beperking verbeteren.

Deze methode heeft als doel antwoord te geven op 3 vragen:

- Welke gedragingen van de cliënt zijn belangrijke signalen in de communicatie?
- Hoe breng jij als begeleider een boodschap over aan de cliënt?
- Hoe zie je dat de boodschap die je wilde overbrengen ook over gekomen is?

Deze methode werkt met een videofragment van maximum 5-10 minuten, dat getoond wordt in een multidisciplinair team. Aan de hand van deze beelden observeren en interpreteren de betrokken hulpverleners het gedrag van de bewoner en de mogelijke oorzaak hiervan. Alle aanwezigen krijgen een blad waarop ze de verschillende gedragingen en ook de betekenis hiervan noteren. Als leidraad kunnen ze 2 kaarten gebruiken waarop de verschillende gedragingen en de mogelijke betekenis hiervan staan.

Bv: Gedragingen: ogen/blik, gezichtsuitdrukking, lachen, huilen,...

Bv: Betekenis van gedragingen: stemming (blij, boos, bang, bedroefd)

Dit wordt dan achteraf overlopen. Het is ook belangrijk te kijken naar de eventuele oorzaak van het gedrag van de bewoner (de interactie met de begeleider, een prikkel,...). Het video fragment kan meerdere malen herbekeken worden. In Zevenbergen wordt deze methode vooral gebruikt om de rede van een crisismoment bij een bewoner te achterhalen.

Ik heb deze methode gebruikt om de reacties van de bewoners in verschillende situaties te observeren en juist te interpreteren. Aan de hand van dit observatiehulpmiddel hoop ik dan een duidelijker beeld van het gedrag van de bewoner en de rede hiervan te krijgen. De specifieke situaties die ik verkoos zijn: dagelijkse routine in de leefgroep en een rolstoeldansactiviteit. Beide momenten worden geobserveerd om na te gaan of de rolstoeldansactiviteit voor een persoon een positief effect heeft op zijn welbevinden in vergelijking met een rustmoment op de leefgroep.

De videofragmenten die ik gebruikte bestaan uit verschillende korte stukjes om een zo volledig mogelijk beeld van het rolstoeldansen en de dagelijkse routine in de leefgroep te krijgen. Om de observaties overzichtelijker te maken heb ik ze bij het rolstoeldansen opgedeeld per dansje van enkele minuten, en bij de dagelijkse routine in de leefgroep per soort gedrag. Bv: Hij onderzoekt, zoekt interactie, vult zelf zijn vrije tijd op,...

Ik heb me tijdens de observaties vooral gericht op de positieve en negatieve reacties van de bewoner. Hierdoor probeer ik zicht te krijgen op de manier waarop prikkels best worden aangeboden bij deze bewoners en welke prikkels voor hem als aangenaam worden ervaren. De video's zijn geobserveerd door mij en de vaste ergotherapeut van de bewoner om een juistere observatie te maken. Eventueel zou dit ook met een volledig multidisciplinair team kunnen gebeuren. Dit vergt wel meer planning en organisatie.

2.3 Uitgewerkte sessies rolstoeldansen

2.3.1 Korte omschrijving van de dansjes van DVC Zevenbergen

In DVC Zevenbergen bestonden al veel verschillende rolstoeldansen van ongeveer 3 minuten. Hieronder beschrijf ik kort enkele van deze dansjes om een duidelijker beeld te schetsen en om in hoofdstuk 2.3.2 aan te tonen op welke vlakken de eigen gemaakte dansjes een aanvulling zijn op de reeds bestaande dansen.

(zie bijlage 1: Foto's rolstoeldansen Zevenbergen)

2.3.1.1 500 miles

In deze dans wordt op de maat van de muziek met de bewoner in een cirkel gewandeld. Wanneer de muziek versnelt, lopen de begeleiders met de rolstoelen in een cirkel. Dit snel lopen geeft voor de bewoners een andere ervaring. Als een bepaald deuntje in de muziek voorkomt, stopt de begeleider met wandelen, gaat hij voor de bewoner staan en maakt hij draaibewegingen met zijn armen terwijl hij ondertussen met zijn armen naar boven en beneden beweegt. Dit is voor de bewoner een moment om contact met zijn begeleider te nemen.

2.3.1.2 Schnappi

De begeleider wandelt op de maat van de muziek met de bewoner in een cirkel. Wanneer het refrein begint, draait de begeleider de bewoner naar het midden van de cirkel. De begeleider loopt dan van de bewoner weg en naar hem toe terwijl hij met zijn armen op en neer beweegt en in de handen klappt (krokodillenmond). Tijdens een andere melodie geeft de begeleider kneepjes in de benen van de bewoner (krokodillenbeetjes). De bewoner kan tijdens deze dans genieten van de kneepjes die de begeleider geeft, hij kan naar de begeleider kijken en hij kan genieten van vestibulaire ervaringen.

2.3.1.3 Twist

De bewoners staan in een cirkel en blijven gedurende de hele dans stil staan. De begeleiders hebben een sjaaltje in de hand en bewegen naar links en rechts in de cirkel. Ondertussen zwaaien ze met het sjaaltje. De bewoners krijgen hier de kans om andere begeleiders te zien. Voor een aantal bewoners is dit heel leuk omdat zij genieten van aandacht van verschillende begeleiders. Tijdens de dans legt de begeleider het sjaaltje ook een aantal keren over het hoofd van de bewoner en trekt dit er met een rukje weer af. Ook wordt voor en achter de bewoner hevig met het sjaaltje gewaaid zodat de bewoner wind kan voelen en huppelt de begeleider rond de bewoner terwijl hij met het sjaaltje op en neer wappert.

2.3.1.4 Urban trad

Dit is een dans waarbij constant van begeleider gewisseld wordt. De bewoners staan stil in een cirkel en de begeleider tikt op zijn lichaam, loopt achteruit en knipt met zijn vingers, loopt terug vooruit en geeft de bewoner een aanraking, loopt terug naar achter en knipt met zijn vingers en loopt dan achter de rolstoel door naar de volgende bewoner. Deze dans is zeer geschikt voor bewoners die genieten van aandacht van verschillende personen.

2.3.1.5 Zonneson

De bewoners staan opgesteld in een cirkel en blijven staan. De begeleiders lopen rond in de cirkel terwijl ze met de paraplu op en neer bewegen en draaien. Wanneer de begeleider weer bij zijn vaste bewoner staat speelt hij een kiekeboe spel met de bewoner doormiddel van de paraplu. Hierna gaat de begeleider naast de bewoner staan en beweegt hij met de paraplu op en neer waardoor de begeleider en de bewoner dicht bij elkaar onder de paraplu komen te staan.

2.3.1.6 Alane

De bewoners worden opgesteld in 2 rijen met de gezichten naar elkaar toe. De bewoners staan stil en zien de begeleiders voorbij komen terwijl die bewegen met een paraplu. Daarna wordt de bewoner vooruit gereden zodat hij dicht bij een andere bewoner staat. De 2 begeleiders gaan naast de bewoners staan en bewegen alternerend met de paraplu. Dan wordt de bewoner weer achteruit gereden en begint de dans opnieuw.

2.3.1.7 Kapitein Zeppos

De bewoners staan in groepjes van drie bij elkaar. De begeleiders schudden in het midden met een parachute en laten hem op en neer bewegen. De begeleiders lopen naar een groepje bewoners en bewegen boven hun hoofden de parachute op en neer. De bewoners worden dan bedekt onder de parachute en hebben veel begeleiders rond zich staan.

2.3.2 Zelfgemaakte dansjes

Tijdens mijn stage in DVC Zevenbergen heb ik zelf ook twee dansen in elkaar gestoken. Het doel was een leuke aanvulling te vinden op de reeds bestaande dansen van DVC Zevenbergen.

Voor ik begon met het opstellen van mijn dans, moest ik op zoek naar muziek die paste bij de twee thema's die ik in het achterhoofd had (tango en Afrika). De thema's zorgden ervoor dat de dansen zeker vernieuwend waren. De muziek moest een duidelijk ritme hebben waarop gemakkelijk gedanst kon worden. Wanneer de muziek gekozen was, begon het in elkaar steken van de passen en het kiezen van de extra prikkels. Ik zorgde ervoor dat de passen vernieuwend waren maar niet ingewikkeld. De eenvoudige passen en herhalende reeksen passen zorgen ervoor dat de begeleiders de dans kunnen volgen.

Wanneer de dansen opgesteld waren zocht ik de materialen die nodig waren bijeen. Bv: een rammelaar, sjaaltjes met een rode kleur.

Wanneer alle materialen bijeengezocht waren moest de dans nog getest worden met een rolstoel. Vaak merk je door het uitvoeren met de rolstoel nog moeilijkheden waar je rekening mee moet houden en eventueel moet je de dans nog aanpassen.

Ik heb gekozen voor een swingend nummer met een Afrikaanse ondertoon en een rustiger nummer met ritme (tango). De stijlen van deze dansjes behoorden nog niet tot het arsenaal van DVC Zevenbergen.

(zie bijlage 5: Foto's eigen gemaakte dans)

2.3.2.1 Thema: Afrikaanse dans

Ik heb gekozen voor dit nummer omdat het een andere stijl heeft dan de dansen die al uitgevoerd worden in DVC Zevenbergen. Het is opgewekte muziek die zorgt voor sfeer. Dit is zeker voor zowel de begeleiders als de bewoners belangrijk. Als extra prikkel heb ik gekozen voor een handgemaakte rammelaar. Dit was een prikkel die in DVC Zevenbergen nog niet gebruikt werd. Om in het thema van Afrika te blijven heb ik de rammelaar gemaakt van wc rolletjes en versiert met wol met bruine en groene tinten.

Muziek: Magic system- Bouge Bouge

(Magic system, 2005)

Opstelling: Cirkel

Materiaal: rammelaars

Prikkels:

- Visueel: beweging van de begeleider.
- Tactiel en proprioceptief: met armen bewoner bewegen
- Auditief: rammelaars, muziek
- Proprioceptief: bewegen met rolstoel (specifieker)

Dans:

Tijdens de intro: De begeleider staat voor de bewoner en schudt met de rammelaar. De begeleider kan 1 hand van de bewoner vastnemen en hier mee bewegen op het ritme van de muziek.

4x vooruit in de cirkel

4x achteruit in de cirkel

4x naar midden van de cirkel

4x schudden met rammelaar ter plaatse

4x terug naar achter

4x schudden met rammelaar ter plaatse

8x rond de bewoner lopen + schudden met rammelaar

8x in andere richting rond de bewoner lopen + schudden met rammelaar

2.3.2.2 Thema: Tango

Als extra prikkel heb ik gekozen voor rode sjaaltjes. De sjaaltjes leggen de link met het thema tango en geven de mogelijkheid tot interactie en extra prikkels tijdens de dans. De muziekkeuze van dit nummer is bewust anders dan de reeds opgestelde dansen zodat dit een leuke aanvulling was. Ook wordt tijdens de dans een andere bewegingservaring gegeven. De rolstoelen worden met schokjes vooruit geduwd.

Muziek: Gothan Project- Santa Maria (Del buen ayre)

(Gothan Project, 2001)

Opstelling: 2 rijen dicht bij elkaar, bewoners met gezicht naar elkaar (in paren)

Materiaal: sjaaltjes

Prikkels:

- Visueel: beweging van de begeleider, beweging sjaaltje, beweging van andere bewoners en de omgeving.
- Tactiel: sjaaltje over het hoofd, wapperen met sjaaltje
- Auditief: muziek, geluiden van andere bewoners
- Proprioceptief: korte beweging met snelle stop in de rolstoel
- Vestibulair: Korte bewegingen met snelle stop in de rolstoel, draaiende bewegingen.

Dans:

4 tellen van elkaar weg (korte beweging met snelle stop)

4 tellen naar elkaar toe (korte beweging met snelle stop)

4 tellen van elkaar weg (korte beweging met snelle stop)

4 tellen naar elkaar toe (korte beweging met snelle stop)

8 tellen om elkaar cirkelen

8 tellen staan bewoners tegenover elkaar → over hoofd strijken met sjaaltje en met een snokje er af trekken (eventueel met kiekeboe spel)

Resultaten

1 Evaluatie prikkels voor individuele bewoner

1.1 Meneer D.

1.1.1 Evaluatie video-analyse tijdens een rolstoeldansactiviteit

Prikkel/ situatie schets	Gedragingen	Betekenis van gedragingen
Muziek: 500 miles		
	D kijkt rond en speelt met zijn trui (er aan voelen).	Nieuwsgierig. Zelf prikkels opzoeken.
De begeleider komt voor D staan.	D trappelt met zijn voeten, duwt met zijn duim in zijn keel en maakt keelgeluiden (toek toek).	Hij is blij de begeleider te zien.
De begeleider staat voor D en maakt op de maat van de muziek draaibewegingen naar boven en onder met zijn handen.	D kijkt rond, maakt geen oogcontact met de begeleider.	Hij neemt omgevingsprikkels op.
De begeleider rijdt rond met de rolstoel van D.	D steekt zijn hoofd weg in zijn trui, hij kijkt rond, en voelt met zijn lippen aan zijn onderarm terwijl hij met de andere hand zijn arm stevig vasthoudt.	Hij neemt zijn omgeving op.
De begeleider loopt terwijl ze de rolstoel duwt.	D duwt met zijn hand in zijn keel, legt de andere hand over zijn oor, trappelt met zijn voeten en maakt keelgeluiden (toek toek)	D geniet van de prikkels die hij nu ervaart.
Muziek: Schnappi		
De begeleider stapt met D rond	D kijkt rond en houdt zijn kraag vast. Hij glimlacht.	D neemt de omgevingsprikkels op.
De begeleider loopt weg van en naar de bewoner terwijl ze in de handen klapt. Daarna geeft ze op het ritme van de muziek kneepjes in de benen van D.	D lacht en maakt oogcontact met de begeleider.	Hij vindt dit leuk.
Pauze tussen twee dansen		
	D trekt de pijp van zijn broek op en voelt hieraan. Vlak daarna duwt hij met zijn duim in zijn keel en maakt hij bromgeluiden.	Hij roept zelf sensorische informatie op en sluit zich af van de omgeving.

Prikkel/ situatie schets	Gedragingen	Betekenis van gedragingen
<p>Muziek: Baile la milonga</p> <p>Er wordt gedanst met D.</p> <p>De begeleider legt het sjaaltje over zijn hoofd en trekt het er in een rukje af terwijl ze oogcontact zoekt.</p> <p>De begeleider huppelt rond de rolstoel van D en zwiert met het sjaaltje op en neer.</p>	<p>D kijkt rond;</p> <p>D lacht telkens opnieuw als de begeleider dit doet.</p> <p>D neemt het sjaaltje vast met beide handen, lacht en trappelt met zijn voeten.</p>	<p>Hij neemt prikkels op.</p> <p>Hij vindt dit leuk.</p> <p>D vindt het sjaaltje heel leuk en geniet van de prikkels.</p>
<p>Muziek: Urban trad</p> <p>De rolstoelen blijven staan in een cirkel en er wordt constant gewisseld van begeleider.</p> <p>De begeleider van zijn leefgroep komt bij D staan.</p>	<p>Telkens als er een nieuwe begeleider voor hem staat richt D zijn ogen op en opent hij zijn mond en klikt met zijn kaak.</p> <p>D duwt met zijn hand in zijn keel, legt de andere hand over zijn oor, trappelt met zijn voeten en maakt keelgeluiden (toek toek). Hij volgt haar ook met zijn ogen.</p>	<p>Hij is geïnteresseerd in de begeleiders die contact met hem nemen.</p> <p>Hij herkent zijn leefgroepbegeleider en reageert hier positief op.</p>
<p>Muziek: Zonneson</p> <p>De begeleider begint in de cirkel te wandelen en draait met de paraplu.</p> <p>De begeleider verstopt zich achter de paraplu en zegt "piep" wanneer de paraplu omhoog gaat en ze D terug kan zien.</p> <p>De begeleider gaat naast D staan en doet de paraplu omhoog en omlaag zodat ze er samen onder kunnen schuilen.</p>	<p>D kijkt rond. Hij kijkt niet naar de begeleider.</p> <p>D leunt met zijn hoofd achteruit en opent zijn mond.</p> <p>D lacht.</p>	<p>Hij neemt de omgevingsprikkels op. De prikkels die de begeleider aanbiedt bereiken hem slechts beperkt.</p> <p>D is geïnteresseerd in de begeleider die dichtbij komt.</p> <p>D geniet er van.</p>

Prikkel/ situatie schets	Gedragingen	Betekenis van gedragingen
<p>Muziek: Alane</p> <p>De bewoners worden opgesteld in 2 rijen met de gezichten naar elkaar.</p> <p>De begeleider komt met de paraplu voorbij op het ritme van de muziek.</p> <p>D wordt vooruit gereden zodat hij dicht bij een andere bewoner staat. Er staan nu twee begeleiders naast de twee bewoners. De begeleiders zwaaien alternerend van links naar rechts met de paraplu.</p> <p>De begeleider trekt zijn aandacht door "piep" te zeggen en dichtbij te komen met de paraplu.</p> <p>De begeleiders wandelen voorbij.</p>	<p>D kijkt rond. Hij kijkt niet in de richting van de begeleider.</p> <p>D blijft rondkijken.</p> <p>D glimlacht en trappelt met zijn voeten.</p> <p>D richt zijn blik naar de begeleiders.</p>	<p>D neemt de omgevingsprikkel op.</p> <p>Zijn aandacht wordt niet specifiek getrokken door de begeleiders</p> <p>D let nu wel op de begeleider en vindt de aandacht leuk.</p> <p>Nu zijn aandacht getrokken is, houdt hij deze ook vast en kijkt hij naar de begeleiders.</p>

1.1.2 Evaluatie video-analyse tijdens een rustmoment

Prikkel/ situatie schets	Gedragingen	Betekenis van gedragingen
Geen extra prikkel.	D loopt rond, neemt een blauwe flosch waarmee hij begint te fladderen, voelt er aan en slaat ermee op zijn rug.	Stereotiep invullen van vrije tijd.
Geen extra prikkel.	D loopt rond en neemt materialen op	Stereotiep invullen van vrije tijd.
Een begeleider komt binnen	D kijkt naar de begeleider, wandelt er naartoe, neemt de begeleider vast, buigt voorover en trappelt met zijn voeten terwijl hij glimlacht.	Hij is blij de begeleider te zien. (om een leuke activiteit mee te doen?)
Geen extra prikkel.	D zit in een zetel en duwt gedurende 15 minuten met zijn duim in zijn keel terwijl hij bromgeluiden maakt. Hij heeft een neutrale blik.	D vult zijn vrije tijd in door sensorische informatie op te roepen.

1.1.3 Besluit

D's gedrag is moeilijk te interpreteren. Het is heel moeilijk om in te schatten wat voor hem de aangename prikkels zijn.

Sjaaltjes en stoffen genieten een duidelijke voorkeur, deze stimuleren hem om te bewegen.

Wanneer D niet alert en betrokken is, zal hij haast altijd zelf sensorische informatie oproepen door met zijn duim in zijn keel te duwen en bromgeluiden te maken. D voelt tijdens activiteiten ook vaak aan zijn kledij. Hij trekt dan bijvoorbeeld zijn broekspijp op en voelt hieraan. We gaan er van uit dat wanneer je hem echt niet bereikt hij met zijn duim in zijn keel duwt en broemt. Tijdens de observaties hebben we gemerkt dat dit haast altijd gebeurt wanneer het even pauze is en er geen directe prikkels worden aangeboden. Ook wanneer prikkels op een afstand gegeven worden is hij soms niet mee. Voor D is het dus belangrijk dat prikkels dichtbij gegeven worden. Ook is het als begeleider belangrijk om oogcontact te zoeken en veel appel op hem te doen als je interactie wil uitlokken. D reageert soms ook positief op interactie met de begeleider. Vooral een bekende en geliefde begeleider krijgt van D veel positieve reactie. Hiervoor moet je wel zijn aandacht hebben en moeten de handelingen vaak enkele malen herhaald worden. Wanneer je hem echt mee hebt en hij heeft plezier in de activiteit, duwt hij ook met zijn hand in zijn keel, legt hij zijn andere hand op zijn oor en maakt hij keelgeluiden (toek toek toek).

1.2 Mevrouw S.

1.2.1 Evaluatie video-analyse tijdens een rolstoeldansactiviteit

Prikkel/ situatie schets	Gedragingen	Betekenis van gedragingen
Muziek: 500 miles Traag wandelen in cirkel (vestibulair, visueel).	Rondkijken.	Gebeuren overzien, oogcontact met mensen zoeken.
	Glimlach.	Plezier, er zin in hebben
Sneller wandelen, muziek sneller, climax muziek, ambiance (vestibulair, auditief, visueel).	Harder glimlachen.	Plezier.
Muziek: Tadata, tadata. Begeleider staat voor bewoner en beweegt haar armen naar boven en naar beneden terwijl zij met de handen draait (op een speelse manier).	Hoofd naar achter en omhoog gericht+ volgbeweging ogen.	Contact met begeleider, zich richten naar de begeleider, interesse.
	Oogcontact met begeleider.	Contactname en interesse.
	Glimlach.	Plezier.
	Tong uitsteken 2x.	(gekende) Contactname, speels reactie uitlokken, plezier.

Prikkel/ situatie schets	Gedragingen	Betekenis van gedragingen
<p>Rustmoment tussen muziek door (ze krijgt geen aandacht).</p>	<p>Met armen bij elkaar op en neer bewegen+ Keelgeluid (eeeheeh).</p> <p>Rondkijken en volgen met ogen Hand voor mond.</p>	<p>Aandacht trekken, ongeduldig (leuk, volgende graag), plezier.</p> <p>Contact zoeken. Contactname, reactie uitlokken.</p>
<p>Muziek: Schnappi Kneepjes in lichaam geven, voor de bewoner met handen klappen.</p>	<p>Lachen. Begeleider aankijken.</p> <p>Keelgeluid (eeeeh), roepen.</p> <p>Met handen op en neer flapperen.</p> <p>In handen klappen.</p>	<p>Plezier</p> <p>Contact zoeken, vindt het leuk dat er met haar gedanst wordt.</p> <p>Enthousiasme, expressie, zichzelf willen laten horen.</p> <p>Actief meedoen op muziek, plezier. Haar manier van dansen?</p> <p>Imitatie? Plezier, enthousiasme, meedoen met dans.</p>
<p>Muziek: twist Begin van de muziek.</p> <p>Aanraking van begeleider om haar bij de dans te betrekken.</p> <p>Voor S wapperen met sjaaltje.</p> <p>Sjaaltje over hoofd van S.</p>	<p>Gezicht verbergen in handen, zit voorover gebogen in de rolstoel.</p> <p>Verder wegdraaien.</p> <p>Opkijken, lachen, handen weg van gezicht, oogcontact met begeleider.</p> <p>Glimlach, met hand in de richting van het sjaaltje zwaaien. Reikbeweging naar sjaal.</p> <p>Glimlach.</p> <p>Pakt sjaaltje af, lacht.</p>	<p>Geen reactie geven, even afsluiten van. Uitdagen. Door korte pauze zonder aandacht misschien koppige reactie: aandacht uitlokken.</p> <p>Uitdagen om zo aandacht te krijgen.</p> <p>Interesse.</p> <p>Willen meedoen, plezier, speels, willen afnemen.</p> <p>Voelt sjaaltje door haren: vindt het leuk, aangenaam.</p> <p>Spelen, uitdagen, blij wanneer ze het sjaaltje vast heeft.</p>

Prikkel/ situatie schets	Gedragingen	Betekenis van gedragingen
<p>Begeleider danst naar andere bewoner.</p> <p>Begeleider komt terug voor haar staan en zwaait met sjaaltje.</p>	<p>Legt sjaaltje op het hoofd en volgt begeleider met ogen.</p> <p>Lachen, hand voor mond.</p> <p>S zwaait mee met sjaaltje.</p>	<p>Spelen, aandacht vragen.</p> <p>Aandacht trekken, leuk vinden.</p> <p>Meedoen met het gebeuren, plezier, activering.</p>
<p>Muziek: Baile la milonga</p> <p>K begint met S te dansen.</p> <p>De begeleider duwt de rolstoel en S kan haar niet meer zien.</p>	<p>Hand voor ogen, voorover gebogen.</p> <p>S kijkt direct op en houdt haar hand voor haar mond.</p> <p>S kijkt in de richting van de camera, lacht en zwaait.</p> <p>Met sjaaltje zwaaien en lachen.</p> <p>Oogcontact met begeleider zoeken. En met de hand op haar eigen buik kloppen</p> <p>Grijpen naar het sjaaltje van begeleider.</p> <p>Naar sjaaltje van de begeleider kijken en het hare nemen.</p> <p>Rondkijken en zwaaien.</p>	<p>Protest, afsluiten.</p> <p>Haar manier van communiceren.</p> <p>Contact zoeken, ze beseft dat een persoon haar aandacht geeft.</p> <p>Meedoen met de dans, enthousiasme.</p> <p>Interesse, contact nemen, plezier.</p> <p>Plezier, spelen.</p> <p>Enthousiasme, mee willen doen, begeleider na doen.</p> <p>Contact zoeken met anderen van de groep.</p>
<p>Muziek: Urban Trad</p> <p>De begeleider geeft op het ritme van de muziek klopjes op de benen van S.</p>	<p>S klopt mee op de benen.</p> <p>Hoesten met hand voor de mond.</p> <p>Maakt oogcontact met de begeleider en kijkt in het rond.</p>	<p>Vorm van imitatie, mee doen, enthousiasme.</p> <p>Niet echt hoesten, maar een manier van contact zoeken.</p> <p>Ze beseft dat met dit dansje gewisseld wordt van begeleider en kijkt nieuwsgierig rond.</p>

Prikkel/ situatie schets	Gedragingen	Betekenis van gedragingen
De 1 ^{ste} begeleider loopt rond S en de volgende begeleider komt aangelopen.	S kijkt bij de overgang telkens direct naar de volgende begeleider. S giert van het lachen. Hand voor mond.	Ze geniet van de aandacht van veel verschillende mensen. Ze geniet heel erg van deze dans. Contact zoeken met de nieuwe begeleider.
Pauze	Direct contact zoeken met de eerste begeleider.	Geniet van aandacht en gaat hier ook zelf naar opzoek.
Muziek: Zonneson		
De begeleider staat stil voor S.	S vouwt haar handen samen en beweegt haar armen op en neer.	Enthousiasme, mee willen doen, ongeduld, aandacht zoeken.
De begeleider begint in de cirkel te wandelen en draait met de paraplu.	Ze stopt met het bewegen van de armen en kijkt rond.	Ze zocht aandacht van de begeleider maar die gaat hier niet op in. Of misschien wordt ze afgeleid door het draaien van de paraplu.
De begeleider verstopt zich achter de paraplu en zegt "piep" wanneer de paraplu omhoog gaat en ze S terug kan zien.	S lacht en maakt oogcontact en steekt haar tong uit.	Interesse, plezier, contact nemen en spelen. Ze geniet van de persoonlijke aandacht.
De begeleider gaat naast S staan en doet de paraplu omhoog en omlaag zodat ze er samen onder kunnen schuilen. De begeleider neemt de arm van S vast en trekt die ook omhoog en omlaag.	S giert van het lachen.	Ze geniet enorm van de persoonlijke aandacht.
De begeleiders lopen rond in de cirkel en draaien met de paraplu.	Ze houdt haar hand voor haar mond en lacht. (vettige lach). op en neer bewegen met de armen, roepen (eeeeh!). In de handen klappen.	Haar eigen manier van contact zoeken. Ze wil aandacht van de voorbijkomende mensen. Ze schreeuwt om aandacht omdat ze die even niet krijgt. Aandacht vragen, enthousiasme.

Prikkel/ situatie schets	Gedragingen	Betekenis van gedragingen
De begeleider wandelt weg.	Armen boven het hoofd strekken. S roept (eeeeeh!).	Ze wil zichzelf op de voorgrond zetten, opvallen. Aandacht vragen.
<p>Muziek: Alane</p> <p>De bewoners worden opgesteld in 2 rijen met de gezichten naar elkaar toe.</p> <p>De begeleider komt met de paraplu voorbij op het ritme van de muziek.</p> <p>S wordt vooruit gereden zodat ze dicht bij een andere bewoner staat. Er staan nu twee begeleiders naast de twee bewoners.</p>	<p>S neemt geen oogcontact met haar begeleider, ze kijkt rond.</p> <p>Ze volgt de begeleider met de ogen maar lacht niet.</p> <p>S glimlacht.</p> <p>S houdt haar hand voor haar mond en kijkt afwisselend naar de twee begeleiders.</p>	<p>S is even moe en neemt haar omgeving op.</p> <p>Ze kijkt naar de omgeving, maar is even niet geconcentreerd.</p> <p>S geniet van de twee begeleiders rond haar. Plezier</p> <p>Ze neemt contact met de twee begeleiders.</p>
<p>Muziek: Zeppos</p> <p>De bewoners staan in groepjes van 3 bij elkaar. De begeleiders schudden in het midden met een parachute en laten hem op en neer bewegen.</p> <p>De begeleiders bewegen de parachute op en neer boven de groep van S.</p> <p>De begeleiders lopen naar een andere groep.</p>	<p>S kijkt in de richting van de begeleiders en glimlacht.</p> <p>S lacht met haar hand voor haar mond.</p> <p>S beweegt met haar handen op en neer en zegt "mememe".</p>	<p>Interesse in wat er voor haar gebeurt.</p> <p>Ze geniet van alle mensen die rondom haar staan en vindt dit leuk.</p> <p>Ze genoot van de vele aandacht en vindt het spijtig dat het ophoudt. Ze wilt meer. Ze vraagt om aandacht.</p>

1.2.2 Evaluatie video-analyse tijdens een rustmoment

Prikkel/ situatie schets	gedragingen	Betekenis van de gedraging
S zit met een houten speelgoed met kralen op haar schoot.	Haar ogen zijn gericht op het kralen speelgoed. Haar hoofd is voorover gebogen. Ze manipuleert de kralen en beweegt ze over de ijzeren draden. Ze heeft een neutrale blik op haar gezicht.	Ze is rustig op zichzelf bezig en concentreert zich op haar speelgoed.
	S rijdt rond met haar rolstoel en kijkt in de richting van de opbergplaatsen van haar speelgoed als ze die passeert. S heeft een neutrale blik. Als ze voorbij een gesloten kast komt slaat ze hier op.	Zoekt naar andere leuke dingen om te doen en gebruikt hiervoor haar concentratie. Ze wil iets uit deze kast nemen.
	S rijdt naar een tafel en neemt daar een groter speelgoed met kralen. Ze neemt dit op haar schoot en speelt mee zonder haar ogen op te richten.	Ze vult haar tijd zelfstandig in en concentreert zich.
	Ze richt haar blik af en toe naar een andere bewoner of in de richting van de begeleiders en doet daarna direct geconcentreerd verder.	Omdat die bewoner een geluid maakt, trekt dit even haar aandacht.
	Ze klopt met haar handen even op de tafel.	Misschien wilde ze toch even aandacht?

Tijdens dit filmmoment ontbreekt 1 belangrijk element in het rustmoment bij S. Tijdens andere observaties merkte ik dat telkens wanneer een begeleider de leefruimte binnen komt, S hier aandacht aan vraagt. Dit doet ze door constant oogcontact te zoeken en geluid te maken (mememe). Dit betekent dat S in de leefgroep ook geniet van aandacht van begeleiders.

1.2.3 Besluit

Voor mevrouw S is het sociale contact tijdens een sessie rolstoeldansen vooral belangrijk. Hier geniet zij het meest van. Dit kan je duidelijk observeren tijdens een dans. Bv: S zit rustig in haar stoel, wanneer ze naar het midden wordt gereden en er twee begeleiders bij haar staan begint S te lachen en interactie te zoeken. De meerwaarde van de extra prikkels voor mevrouw S is de interactie die zij kunnen uitlokken. Als er met sjaaltjes gezwaaid wordt kan ze bijvoorbeeld meezwaaien met het sjaaltje, het sjaaltje afpakken,... Hierdoor is er variatie in de manieren van contactname en geeft het de mogelijkheid tot een speelse interactie. Ook toont S hierdoor vaak haar betrokkenheid en plezier bij de activiteit.

Ze doet op haar manier mee aan de dans. Ook dansen waarbij regelmatig van begeleider gewisseld wordt, zijn heel leuk voor S. Ze geniet ook hier van de vele verschillende personen die haar aandacht geven. Ook dit zag je duidelijk bij de dans met een parachute. Bij deze dans staan de bewoners in kleine groepjes bij elkaar. Ze kijken dan naar de parachute die in het midden wordt bewogen door de begeleiders. Als alle begeleiders met de parachute naar het groepje van S lopen en de parachute boven het hoofd op en neer bewegen, glimlacht S heel vaak.

Soms wil S zo graag met haar begeleider spelen dat ze de dans verstoort. Ze blokkeert dan de rolstoel. Door hier op in te gaan werkt ze vaak harder tegen omdat ze hierdoor bevestiging krijgt in haar spelmoment. Vaak is de beste manier op dat moment om haar te negeren.

S vertoont duidelijk meer plezier en interactie tijdens het rolstoeldansen dan tijdens een rustmoment. Vaak zie je bij S ook protest wanneer er een korte pauze is. Ze is dan enthousiast, actief en toont dan ongeduld.

Discussie

1 Antwoord onderzoeksvraag

Hoe kan rolstoeldansen nog meer afgestemd worden op de vraag van een specifieke bewoner met een dominante lichaamsgebonden of associatieve ervaringsordening?

Het gebruiken van een lijst met gedragingen en een video-analyse die multidisciplinair besproken wordt, is een goede manier om het rolstoeldansen specifiek af te stemmen op de behoeften van de bewoner. Het is een intensieve manier, maar ze geeft heel duidelijk weer wanneer een persoon mee is met de dans of wanneer hij uitvalt. Omdat deze methode zo intensief is zal waarschijnlijk niet voor elke bewoner gebruikt kunnen worden. Eventueel zou deze methode dan gebruikt kunnen worden bij personen waarover twijfel bestaat. Vaak kan een ervaren begeleider goed inschatten hoe hij een bewoner moet aanspreken. Maar wanneer een persoon heel moeilijk te interpreteren is en onduidelijke signalen geeft kan een video-analyse aangewezen zijn. In dit eindwerk was meneer D zo een persoon. Door de lijst gedragingen en de video-analyse hebben de begeleiders nu een aantal aanpassingen en benaderingswijzen kunnen toepassen om meneer D gericht en meer op zijn niveau aan te spreken.

Heeft rolstoeldansen met aanbidding van extra sensorische prikkels een positief effect op het welbevinden van personen met een dominante lichaamsgebonden of associatieve ervaringsordening?

Ik ben van mening dat rolstoeldansen met extra prikkels voor sommige personen met een ernstige of diep verstandelijke handicap zeker een zinvolle en leuke activiteit is die bijdraagt aan het welbevinden van personen in de lichaamsgebonden of associatieve ervaringsordening. Het is als therapeut zeer belangrijk dat je voor ogen houdt welke doelen voor de bewoner als individu belangrijk zijn. Deze zijn gevarieerd aanwezig.

Sommige bewoners ervaren zichzelf op een andere manier door de verschillende prikkels en verbeteren hierdoor het eigen lichaamsbeeld. Het aanbieden van prikkels via meerdere zintuigen zorgt voor een totaler beleven.

Andere personen genieten dan weer van de sociale contacten en de individuele aandacht die ze krijgen.

Weer andere personen worden het liefst met rust gelaten zodat ze rustig naar de muziek kunnen luisteren en kunnen genieten van de sfeer die er heerst.

Als therapeut is het belangrijk om de doelen voor jouw bewoner in het achterhoofd te houden en hier tijdens het rolstoeldansen op in te spelen. Vaak kan je in een dans kleine aanpassingen doen waardoor het voor jou specifieke bewoner zinvoller is en op zijn niveau en wensen gericht wordt.

Voor de leefgroepbegeleiders is dit een leuk moment om de bewoner in een ander licht te zien. De leefgroepbegeleiders zien de bewoners vaak in de verzorgingsmomenten. Rolstoeldans geeft hen de kans om iets anders te doen. Deze variatie is ook voor de begeleiders een leuke afwisseling. Ook voor de bewoners is het fijn om met hun vaste begeleider te kunnen dansen.

De extra prikkels zorgen voor een totaler beleven. Hierdoor wordt de activiteit sfeervoller en blijft een bewoner vaak alerter. Het biedt ook meer mogelijkheden om de bewoner aan te spreken op zijn persoonlijke voorkeuren. Door de extra prikkels kan een speelse reactie worden uitgelokt. Het geeft de bewoner ook de gelegenheid contact te nemen met de begeleider.

2 Discussiepunten eigen werk

Voor het begin van mijn stage had ik een heel duidelijk beeld van wat me te doen stond en hoe ik het uitwerken van mijn eindwerk ging aanpakken. Tijdens de praktische uitvoering van mijn eindwerk heb ik echter gemerkt dat sommige zaken niet realistisch waren of in de praktijk moeilijk haalbaar zijn. De lijst met de gedragingen van de bewoners zou ik laten invullen door de leefgroepbegeleiders. Op mijn stage werd aangegeven dat dit veel tijd in beslag nam en dat dit voor de begeleiders misschien niet haalbaar was. Ik heb dan de lijst zelf ingevuld en overlopen met de begeleiders van de leefgroep. Hierdoor kon eventueel nog aangevuld worden en nam dit minder tijd in beslag. Tijdens het dansen was ik van plan alle bewoners zo goed mogelijk te observeren. Ook dit is niet gelukt. Tijdens een rolstoeldansactiviteit heb je veel aandacht nodig voor de bewoner waar jij mee danst. Je let op zijn reactie, past je gedrag aan, brengt speelse elementen in je dans zodat de dans zo goed mogelijk afgestemd wordt op de noden van de bewoner.

Het was niet haalbaar om van alle bewoners het gedrag te observeren. Ook kende ik veel van de bewoners enkel van het zien tijdens het rolstoeldansen. Om echt accurate observaties te maken moet je de bewoners beter kennen. Ik heb daarom gekozen om 2 bewoners grondig te observeren. Om een breed beeld weer te geven is dit weinig. Later werd beslist om met videofragmenten te werken. Zo had ik eventueel wel meerdere mensen kunnen observeren maar ook dit was organisatorisch moeilijk.

De "lijst alertheid" werd uiteindelijk niet gebruikt omdat men er gebruik maakt van de termen: actief op de omgeving gericht, in zichzelf gekeerd, slapen of doezelen, geagiteerd en ontevreden. Deze termen worden afgebeeld in een bepaalde kleur en worden dan in een dagschema gezet. De bewoners die ik observeer zijn het grootste deel van de dag alert. Er is enkel een verschil in de uitingen van plezier tijdens de activiteit. Deze uitingen wisselen sterk tijdens de sessies en kunnen dus niet in een dagschema worden vastgelegd. De lijst kan wel gebruikt worden voor bewoners met een lager niveau die enkel alert zijn tijdens korte periodes van de dag.

Ik heb gemerkt dat 7 weken erg weinig is om een volledige accurate observatie te maken. Het is belangrijk eerst de persoon te leren kennen. In DVC Zevenbergen doen personen soms niet mee door onvoorziene omstandigheden. Een bewoner is ziek of moet naar het ziekenhuis of naar een andere activiteit. Ook wisselen de gedragingen en reacties van de bewoners van dag tot dag. Als een bewoner een slechte dag heeft geeft hij soms geen enkele reactie en wanneer hij een goede dag heeft reageert hij op elke prikkel.

Je krijgt wel snel een beeld van hoe je een persoon moet aanspreken om reactie uit te lokken of hoe hij het meeste plezier ervaart. Maar echt aantonen dat rolstoeldansen meer welbevinden biedt dan andere activiteiten is niet mogelijk. Ik ben ook van mening dat dit niet belangrijk is. Voor elke bewoner is een andere activiteit betekenisvol.

Ik ben van mening dat rolstoeldansen voor sommige bewoners zeker een zinvolle aanvulling is van hun dagbesteding. Maar ook dit is een heel individueel gegeven. Sommige bewoners genieten enorm van de bewegingen, andere bewoners vinden dit te druk. Ik heb bij de bewoners die mee dansen veel positieve reacties gezien, zowel van de actieve als van de passieve deelnemers. Het is wel belangrijk om de activiteit enkel aan te bieden als de bewoner hier zelf plezier of voordeel in heeft. In DVC Zevenbergen is dit bij al de personen het geval omdat zij geselecteerd worden op basis van vraaggestuurd werken.

Ik denk dat ik blij mag zijn met het resultaat van mijn eigen gemaakte dans. Het is afgestemd op de behoefte van de bewoners en is origineel. De zelfgemaakte rammelaar, gemaakt van een wc rolletje was niet stevig genoeg. Als de bewoners hier echt gebruik van willen maken, moet het van steviger en degelijker materiaal gemaakt worden.

De dansjes voldoen aan de meeste voorwaarden waaraan een activiteit met personen met een verstandelijke beperking moet voldoen. Het is wel spijtig dat ik geen video-observatie heb gemaakt van mijn eigen dansjes. Dit was te wijten aan tijdsgebrek. Ik heb de eerste weken de reeds bestaande dansen goed geobserveerd en geanalyseerd om er zeker van te zijn dat mijn dansjes een zinvolle aanvulling zouden zijn. In de laatste weken was het moeilijk om nog te filmen, deze film te bewerken en te bespreken.

Besluit

Tijdens mijn observaties heb ik genoten van de uitingen van plezier die ik zag bij de bewoners. Ik ben er van overtuigd dat rolstoeldansen een zinvolle activiteit is voor bepaalde bewoners.

Eventueel kan nog nagedacht worden over een sessie rolstoeldansen voor bewoners die meer genieten van rustige bewegingen en muziek. Dit zou een mogelijkheid bieden om andere bewoners aan te spreken. Dit kan een nuttige aanvulling kan zijn in de bestaande activiteiten voor personen met een verstandelijke beperking.

Tijdens het schrijven van dit eindwerk heb ik gemerkt dat deze doelgroep een leuke uitdaging is. Door de moeilijke communicatie met de bewoners is het als begeleider heel belangrijk constant alert te zijn en te letten op de gedragingen van de bewoners. Ik heb hier persoonlijk enorm veel uit geleerd. Ik heb ook genoten van de uitingen van plezier en de reacties die je krijgt door constant je gedrag aan te passen aan de vraag van de bewoner. Voor de begeleider is dit zeer intensief maar het geeft veel voldoening.

Ik persoonlijk ben blij dat door het schrijven van dit eindwerk de begeleiders een bewoner beter begrijpen waardoor de rolstoeldansactiviteit met extra sensorïële prikkels specifieker kan worden afgestemd op zijn noden. Door het invullen van de gedragsinventarisatie lijst en de video-analyse werden dingen opgemerkt die hiervoor nog niet opgevallen waren. Dit geeft mij voldoening en toont mij dat het schrijven van dit eindwerk nuttig was.

Bibliografie

Boeken

Frölich, A. (1995). *Basale stimulatie*. Leuven: Garant.

Hulsegge, J., & Verheul, A. (1986). *Snoezelen, een andere wereld*. Nijkerk: Intro.

Levy, F. J. (1988). *Dance/ Movement therapy. A healing art*. Waldorf: aahperd.

Timmers-Huigens, D. (2005). *Ervaringsordening: mogelijkheden voor mensen met een verstandelijke handicap*. Maarssen: Elsevier.

Tijdschrift artikels

Perry, K., & Maes, B. (2006). Identifying expressions of pleasure and displeasure by persons with profound and multiple disabilities . *Journal of intellectual & developmental disability* , 28-38.

Artikels van webpagina's

Diepvens, J. (2010, maart 04). *Basale stimulatie*. Opgeroepen op april 10, 2010, van Multiplus expertisecentrum: <http://www.multiplus.be/literatuur/basale%20stimulatie2.pdf>

Sercu, M. (2004, september 7). *Het emancipatorisch werken binnen een voorziening voor mensen met een matig tot ernstige verstandelijke handicap*. Opgeroepen op December 15, 2009, van <http://users.telenet.be/vvo/artikelsercu.pdf>

Petry, k., & Maes, B. (sd). *De ondersteuningsbehoeften van kinderen en jongeren met diep verstandelijke en meervoudige beperkingen aan de hand van het AAMR-kader: een literatuurstudie*. Opgeroepen op april 2, 2010, van vlaamse onderwijsraad: http://www.vlor.be/bestanden/documenten/artikel_bea_maes.pdf

van den Berg-Willemsen, A., Braams, J., Pekelharing, H., & Wymenga, S. (2007, oktober 18). *kijk naar wat we zeggen*. Opgeroepen op april 02, 2010, van <http://www.kijknaarwatwezeggen.nl/Bestand/KijkHandboekMog.pdf>

Verellen, A. (2008, juli 30). *Dagbesteding*. Opgeroepen op januari 18, 2010, van Multiplus: <http://www.multiplus.be/literatuur/dagbesteding.pdf>

Niet uitgegeven werken

Bruers, K. (2000). *Belevingstheater. Vreugde beleven aan theater, ook voor personen met een diep mentale handicap* .

Dienstverleningscentrum Zevenbergen. (2007, april 19). *Beleidsnota. visie op en organisatie van de dagbesteding* .

Webpagina's

Roemer, M., & van Dam, L. (sd). *Verstaanbaar maken*. Opgeroepen op april 2, 2010, van Communicatie Methodes EMB: http://www.emgplatform.nl/communicatiemethodenemb/Home/Methoden/verstaanbaar_maken.php

Muziek

Magic System,(2005). Bouger Bouger. Ivoorkust.

Gothan project, (2001). Santa Maria (Del buen ayre)

Bijlagen

- 1 Foto's rolstoeldansen Zevenbergen
- 2 Blanco lijst gedragingen
- 3 Lijst gedragingen mevrouw S
- 4 Lijst gedragingen meneer D
- 5 Foto's eigen gemaakte dans

Bijlage 1: Foto's rolstoeldansen Zevenbergen

Bijlage 2: Blanco lijst gedragingen

Inventarisatie van gedragingen bewoners:

Naam bewoner:

Leefgroep bewoner:

Gedragingen die bij bewoner geobserveerd worden door het zetten van een kruisje gescoord. (is dit een positieve reactie zoals plezier, of een negatieve zoals angst). Daarna wordt geïnterpreteerd wat er geuit wordt met deze gedraging.

GEDRAGINGEN	POSITIEVE REACTIE	NEGATIEVE REACTIE	INTERPRETATIE (wat ze hiermee uiten: verdriet, angst, plezier, verveling, ...)
Kijk richting			
• Aankijken			
• wegstaren			
• Andere:			
Gezichtsuitdrukkingen			
• Glimlach			
• Grimas			
• Pruilip			
• Andere:			
Geluiden			
• Kreunen			
• Roepen			
• Gillen			
• Lachen			
• Wenen			
• Schreeuwen			
• Mompelen			
• huilen			
• Andere:			
Positie van het hoofd			
• Hoofd voorover buigen			
• Hoofd laten hangen			
• Andere:			
Hoofd beweging			
• Hoofd draaien (naar geluid, persoon, voorwerp)			
• Draaien			
• Knikken			
• Schudden			
• Andere:			
Positie van het lichaam			
• Zitten			
• Staan			
• Liggen			

• Gespannen positie			
• Andere:			
Beweging onderste ledematen			
• Stampen met voet			
• Voet bewegen			
• Duwen met voet			
• Andere:			
Beweging BL t.o.v. zichzelf			
• Aaien			
• Strelen			
• Wrijven			
• Andere:			
Beweging BL t.o.v. een voorwerp			
• Reiken			
• Aanraken			
• Duwen			
• Grijpen			
• Anderen:			
Beweging BL t.o.v. een persoon			
• Reiken			
• Aanraken			
• Duwen			
• Grijpen			
• Anderen:			
Mond bewegingen			
• Tandknarsen			
• Zuigen op vingers			
• Likken			
• Andere:			
Fysiologische reacties			
• Blozen			
• Zweten			
• Andere:			
Agressie (zichzelf/anderen)			
• Met hoofd stoten			
• Slaan			
• Krabben			
• Andere:			
Gebaren			
• Zwaaien			
• Ja knikken			
• Nee knikken			
• Wijzen			
• Handen klappen			
• Andere:			

Bijlage 3: Lijst gedragingen mevrouw S

Inventarisatie van gedragingen bewoners:

Naam bewoner: SDM

Groep: 13

GEDRAGINGEN	POSITIEVE REACTIE	NEGATIEVE REACTIE	Emotie/ Bedoeling (Wat ze hier mee uiten)
Kijk richting			
Aankijken	X		Aandacht zoeken, contact, interesse.
wegkijken		X	Uitdagen, tegen werken, iets niet willen.
Andere: ogen sluiten	X	X	Genieten of boos zijn en de begeleider niet willen aankijken.
Gezichtsuitdrukkingen			
Glimlach	X		Plezier, aandacht vragen.
Grimas			/
Pruillip			/
Andere: Fronsen		X	Onbegrip.
Geluiden			
Kreunen			/
Roepen (eeerh)	X	X	Reactie uitlokken, aandacht zoeken, woede.
Gillen			/
Lachen	X		Plezier, aandacht vragen, haar manier van contact nemen.
Wenen		X	Pijn
Schreeuwen			/
Mompelen			/
huilen			/
Andere:			/
Positie van het hoofd			
Hoofd voorover buigen		X	Zich afsluiten, geen contact willen met de begeleider.
Hoofd laten hangen		X	Ongemak, zich slecht voelen.
Andere:			
Hoofd beweging			
Hoofd draaien (naar geluid, persoon, voorwerp)	X		Interesse, aandacht zoeken.
Draaien			/
Knikken	X		plezier
Schudden			/
Andere:			/
Positie van het lichaam			
Zitten			/
Staan			/
Liggen		X	Tegenwerken, niet willen.

Gespannen positie		X	Tegenwerken, niet willen.
Andere:			/
Beweging onderste ledematen			
Stampen met voet		X	Tegenwerken, niet willen. (vaak tijdens aandoen van schoenen.)
Voet bewegen			/
Duwen met voet			/
Andere:			/
Beweging BL t.o.v. zichzelf			
Aaien			/
Strelen			/
Wrijven			/
Andere: Hand over mond	X		Haar manier van interactie zoeken, plezier, contact nemen.
Beweging BL t.o.v. een voorwerp			
Reiken	X		Deze handeling gebruikt ze om zichzelf bezig te houden met haar speelgoed.
Aanraken	X		Deze handeling gebruikt ze om zichzelf bezig te houden met haar speelgoed.
Duwen	X		Deze handeling gebruikt ze om zichzelf bezig te houden met haar speelgoed.
Grijpen	X		Deze handeling gebruikt ze om zichzelf bezig te houden met haar speelgoed. Ook om met de begeleider te spelen of uit te dagen.
Anderen: Kloppen		X	Ze slaat vaak op tafel als ze aandacht wil.
Beweging BL t.o.v. een persoon			
Reiken			/
Aanraken			/
Duwen			/
Grijpen	X		Aandacht vragen
Anderen: De hand van de begeleider vastnemen en er mee naar voorwerpen reiken of naar gezicht brengen.	X		Interactie, contact zoeken.
Mond bewegingen			
Tandenknarsen	X	X	Ze doet dit tijdens rustmomenten. We weten niet waarom.
Zuigen op vingers			/
Likken			/
Andere:			/
Fysiologische reacties			
Blozen			/

Zweten			/
Andere: tremor		X	Wanneer ze die bewust opwekt is dit om iets dat ze niet leuk vindt te ontwijken of om aandacht te vragen.
Agressie (zichzelf/anderen)			
Met hoofd stoten			/
Slaan		X	Woede, iets niet willen.
Krabben			/
Andere: Wegduwen met voet		X	Uitdagen, woede, iets niet willen, angst.
Aan haren van begeleider trekken.		X	Woede. (omdat ze haar zin niet krijgt)
Gebaren			
Zwaaien	X		Het gebaar voor Sinterklaas.
Ja knikken			/
Nee knikken		X	Iets niet willen.
Wijzen	X		Verwondering.
Handen klappen	X		Bravo, beloning.
Andere:			/

Bijlage 4: Lijst gedragingen meneer D

Inventarisatie van gedragingen bewoners:

Naam bewoner: DL

Groep: 21

GEDRAGINGEN	POSITIEVE REACTIE	NEGATIEVE REACTIE	Emotie/ Bedoeling (Wat ze hier mee uiten)
Kijk richting			
• Aankijken	X		Interesse, interactie.
• wegstaren		X	Interesse voor iets anders, niet willen.
• Andere:			/
Gezichtsuitdrukkingen			
• Glimlach	X		Plezier.
• Grimas			/
• Pruilip			/
• Andere: Frons			Twijfel, onbegrip, angst.
Geluiden			
• Kreunen			/
• Roepen			/
• Gillen			/
• Lachen	X		Plezier.
• Wenen		X	Pijn.
• Schreeuwen			/
• Mompelen			/
• huilen			/
• Andere: Brommen		X	Verveling, ongemak.
• Andere: Keelgeluid: toek toek	X		Plezier.
Positie van het hoofd			
• Hoofd voorover buigen			/
• Hoofd laten hangen			/
• Andere:			/
Hoofd beweging			
• Hoofd draaien (naar geluid, persoon, voorwerp)	X		Interesse.
• Draaien			/
• Knikken			/
• Schudden			/
• Andere:			/
Positie van het lichaam			
• Zitten			/
• Staan			/
• Liggen			/

• Gespannen positie		X	Angst (vaak samen met frons).
• Andere:			/
Beweging onderste ledematen			
• Stampen met voet	X		Plezier, spelen.
• Voet bewegen			/
• Duwen met voet			/
• Andere:			/
Beweging BL t.o.v. zichzelf			
• Aaien			/
• Strelen			/
• Wrijven			/
• Andere: In keel duwen		X	Verveling, zelf prikkels opwekken.
• Andere: Hand op oor leggen	X	X	Met brommen en in keel duwen= negatief (verveling, zelf prikkels opwekken). Met keelgeluiden en trappelen met voeten= positief (plezier).
Beweging BL t.o.v. een voorwerp			
• Reiken	X		Spelen.
• Aanraken	X		Spelen.
• Duwen	X		Spelen.
• Grijpen	X		Spelen.
• Anderen: Fladderen & slaan tegen rug	X	X	Spelen, tijd invullen (Als hij dit doet heeft hij geen aandacht voor andere prikkels).
Beweging BL t.o.v. een persoon			
• Reiken	X		Spelen, affectie vragen, aandacht vragen.
• Aanraken	X		Spelen.
• Duwen		X	Laat me met rust.
• Grijpen	X		Spelen, affectie vragen, aandacht vragen.
• Anderen: knuffelen	X		Plezier, affectie, blij zijn u te zien/ mee te mogen.
Mond bewegingen			
• Tandknarsen			/
• Zuigen op vingers			/
• Likken			/
• Andere: Duim in keel duwen en kokhalzen		X	Zich niet goed voelen, niet alert zijn.
Lippen op elkaar klemmen	X	X	Dit doet hij vaak tijdens het eten. D probeert dan te spelen.
Zuigen op de pols	X		D roept zelf sensorische informatie op. Hij is nog

			wel alert op de omgeving. D heeft plezier.
Fysiologische reacties			
• Blozen			/
• Zweten		X	D is ergens bang voor of hij voelt zich niet goed.
• Andere:			/
Agressie (zichzelf/anderen)			
• Met hoofd stoten			/
• Slaan			/
• Krabben			/
• Andere: Pitsen		X	D wil iets afnemen of is venijnig.
Gebaren			
• Zwaaien			/
• Ja knikken			/
• Nee knikken			/
• Wijzen			/
• Handen klappen			/
• Andere:			/

Bijlage 5: Foto's eigen gemaakte dans